

ОКУУЧУНУН КИТЕП ТЕКЧЕСИНЕ

ТОГОЛОК МОЛДО

КУШТАРДЫН АҢГЕМЕСИ

ОКУУЧУНУН КИТЕП ТЕКЧЕСИНЕ

ТОГОЛОК МОЛДО

КУШТАРДЫН АҢГЕМЕСИ

Ырлар, тамсилдер, поэмалар

«МЕКТЕП» БАСМАСЫ ФРУНЗЕ 1978.

М А З М У Н У

ЫРЛАР

Дыйкандын аялынын кошогу	3
Кыз Кенжекенин арманы	8
Буудан көк : :	9
Кара макмал, жорголо	13
Эки чилде : :	16
Санат : :	20
Талым кыз менен Көбөктүн айтышканы	21
Үркөр-үркөр топ жылдыз	25
Балдардын ыры	26

ТАМСИЛДЕР

Иттин доолдай тиктирем дегени	28
Каркыра менен түлкү	29
Эшек менен булбул	31
Кожонун аңгемеси	33

ПОЭМАЛАР

Кемчонтой !	39
Куштардын аңгемеси	53
Жер жана анын балдары	69
Ала-Тоо : :	80
Кедейлерге насыят	89

С(Кирг)
Т 50

Тоголок Молдо.

Т 50 Куштардын аңгемеси. (Ырлар, тамсилдер, поэмалар). Ф., «Мектеп», 1978.

92 бет.

Бул жыйнакка мектеп программасына ылайыктуу «Кемчонтой», «Куштардын аңгемеси», «Жер жана анын балдары», «Кедейлерге насыят» ж. б. чыгармалары киргизилди.

Т $\frac{76-125}{M 452(17)-78}$ **111**

ДЫЙКАНДЫН АЯЛЫНЫН КОШОГУ

Асылым дыйкан жыргалым,
Асылың көрүп жыргадым.
Бала-чакаң жаш калды,
Баркынды санап куурадым.

Бармактарың барбайтып,
Басаган элең, жыргалым.
Ортондорун оркойтуп
Орокчу элең, жыргалым.
Кыбырганды каржайтып,
Карылуу элең, жыргалым.
Батыра чапкан кетменди,
Байкаган үрөн сепкенди.
Өзү — дыйкан табышкер,
Ойлонбогон өткөндү.

Арыкка суусун бурганым,
Айылга жыйын курганым.
Ак буудай айдап, нанын жеп,
Аштык багып турганым.
Адамдан талап кылбаган,
Асыл элең, жыргалым.
Булуңга буудай сепкеним,
Буудайга алган кетмениң,
Талаага таруу сепкениң,
Таза урунган кетмениң.
Кош өгүзүн байлаган,
Шайман тиркээч шайлаган.
Кара жерди каңтарып,
Эшилтип эгин айдаган.
Эл кеткенде жайлоого,

Эгиндин башын жайлаган.
Буурусунун буктурган,
Кара жерге суктурган.
— Түгөнбөс кенч эгин — деп,
Сугатчыга уктурган.
Эмгек кыл деген насаатын,
Дыйкандарга жуктурган.
Ат семирткен арпага,
Пайдасы тийген барчага.
«Асыл дыйкан өттү» — деп,
Атагың кетти канчага.

Арыгын терең кең чапкан,
Ак буудай деген кең тапкан.
Дыйкандык кылып дан тапкан,
Жыргатып жакшы жан баккан.
Бурбай эккен буудайды,
Гүлкан¹ кылган бу жайды.
Жыргалым дыйкан барында
Жыргап көрдүм убайды.
Адырга сепкен арпаны,
Аян кылган канчаны.
«Талаага сепкен таруу» — деп,
«Табар пайдам ушул» — деп.
Конуш кылган колотту,
Колотко сепкен конокту.
Чамынганы жолборстой,
Чарыкка салган орокту.

Булуңга сепкен буурчакты,
Алтын деп билген турпакты.
Ашка-нанга мол кылып,
Тойгузуп турган курсакты.
Пейилинде жактырбайт,
Бекер басып жүрүштү.
Жарышка салып кеп кылган,
Арпа менен күрүчтү.

Тоголок кызыл даны бар,
Токчулук буудай жана бар.
Бурбай айда буудайды

¹ Гүлкан кылган — гүлдөткөн.

Талыкпай айда тарууну.
Талыктырбайт адамды
Көңүлдөнүп жакшы иште,
Берекелүү алууну,
Тарууга чыгар карууну.
Бакалдар сатат баарыны,
Байкатып айтам шалыны.
Кабыгы сайын дан экен,
Кымбаты дандын шалы экен.
Көлгө урук септирет,
Абыдан ылай тептирет,
Көлгө чыгат көгөрүп,
Сууга чыгат майсалып,
Баасына келтирип,
Бул жаныбар күрүчтү,
Дыйкандар сатат байсалап¹
Кызыл болот кээси,
Кымбат болот баасы.

Салаадан майын чыгарып,
Салса болот сорпого,
Бул жаныбар күрүчүң,
Маалим тамак барчага.
Салаадан майы чыкпаса,
Садага кетсин арпага.

Жылжыган Сыргак сен элең,
Сырыңды билген мен элем.
Сырттаным дыйкан, барыңда,
Мен бейбак, эмнеден кем элем?..
Ойдо жаткан таш элең,
Орокчунун башы элең.
Сууда жаткан таш элең,
Сугатчынын башы элең.
Кырда жаткан таш элең,
Кырманчынын башы элең,
Калың кара туугандын
Казанга бышкан ашы элең.

Кырды кырдай басканым,
Кызыгып ороо казганым.

¹ Б а й с а — муунга ченеп өлчөө.

Башкага жаман көрүнсө,
Өзүмө жакшы арстаным.
Толуп жатат өнөрүң,
Билбедим сенин өлөрүң.

Береке кирген ашыма,
Пейли жумшак береним,
Ала кар менен аралаш,
Эгинди эрте айдаган.
Суу сугарып, арык чаап,
Саратан чөлдү жайлаган.
Кагылайын дыйканым,
Качкан эмес пайдадан.
Пайда таап эгинден
Арбын кылып айдаган.

«Аккула» — деп кепсенди,
Арбын берген мол кылып,
Ал-кайратын зор кылып.
Башынан дыйкан ийгеним,
Пайдасы журтка тийгеним.
Бала кезден бер жакка,
Эгин айдап жүргөнүм.
Ар кызматы жаккандан,
Эли-журту сүйгөнүм.

Чөптү тоодой көп кылган,
Төгөрөгүн чеп кылган.
Саманын арбын көп кылган,
— Берекелүү дыйкан — деп,
Жалпы калк аны кеп кылган.
Жаманчылык жут күнү,
Чабыр-чубур арыктар
Тегеректеп жеп турган.
Артын байкап санаган,
Артык кадыр самаган.
Жут болгондо топурап,
Малдуулар көзүн караган.

Дыйканымды өлтүрдү,
Баласы мендей какшасын,
Башыма жабыр келтирди.
Эч кылмышы жок эле,

Дыйканымды күнөөлөп,
Жайлаптыр датка өлтүрүп,
Жалпы журтка күбөлөп.
Багымды датка байлады,
Мээнетим бекер сайлады.
Қарабет жесир калган соң,
Қапасын айтып сайрады.
Тикийрейип көп ыйлап,
Тилин тишке кайрады.

Асылым дыйкан арстаным,
Талыкпай ташка басканым.
Қара жолтой какшаалга
Жок эле менин жазганым.

Арманын айтып ар качан,
Алганы дартын козгосун,
Қазы-мупту жолумдан,
Қаршы чыгып тоспосун.
Қакшаал казы залымдын
Қара кийип катыны
Тукуму тарап тоз болсун!
Уугу сынып кыйрасын,
Уулу мендей ыйласын.
Қерегеси кыйрасын,
Келини мендей ыйласын.
Түндүгү сынып кыйрасын,
Тууганы мендей ыйласын!

Асылым дыйкан курдашым,
Армандуу болду бул башым.
Асылым аман турганда,
Анык эле жыргашым.
Арстаным сенден айрылып,
Арылбады көз жашым.
Керилип кетмен чапканым,
Кетмендей нанды тапканым,
Кенебей жыргап жатқаным.
Кейитип кеттиң, арстаным.
Оюлтуп ороо казганым,
Олжону кабат тапканым
Оёну́м дыйкан, арстаным!

КЫЗ КЕНЖЕКЕНИН АРМАНЫ

Бай Байбото кайнатам,
Малга кароо өз атам.
Жыйырма жашка чыкканча,
Күйөөсүз жалгыз мен жатам.
Өткөрдүң ата жашымды,
Билдим сенин касыңды.
Бала деп мени ойлобой,
Малга саттың башымды.
Ат чаптырып той жедиң,
Алда канча кой жедиң.
Желкилдеген төө жедиң,
Желини карыш бээ жедиң.
Калың малың бүткөн соң,
Жалгыз ат болду салыгың,
Анча мынча кечпестен,
Арбын болду алымың.
Эки жыл болду бир тайга,
Сарандык кылды кайын атам.
Кечип бербей кеңешип,
Сасыктык кылды өз атам.
Төрөдөй менин төрт акем,
Төрө Чыңгыш бой акем,
«Кенжеке кетип калат» — деп.
Кайтарганың кой акем!
Кайтарганың койбосон.
Чакырып тоюң сой, акем!
Каада менен той союп,
Мойнун кайрып кой союп,
Атам мени жөнөтсүн,
Каалаганын жөн коюп,
Атам жөнгө келсин де,
Азыр мени берсин де,
Атама айткын сөзүмдү,
Азыр жөнөт өзүмдү!
Өмүрүмө кылбасын,
Өзүмдүн атам кесирди.
Астыртан кабар кеп угуп,
Армандуу сөздү көп угуп.
Ардыгып жүрөт колуктун,
Азыр баргын деп угуп.
Күйөөм келди бешимде,

Жеңекем келди кечинде,
Атамын кылган жоругу,
Өлсөм кетпейт эсимде.
Жеңем келип айткан сөз,
Үйдөн чыктым булактап,
— Кайда кызың барат?— деп,
Қылайын буга санат — деп,
Оолукма жинди өз атам,
Басып калды кулактап.
Бозоруп күйөөм турганы ай,
Жинди атам туруп кейитип,
Башыма кордук кылганы ай,
Айылдын карап турганы ай.
Арбак урган жинди атам,
Айбыкпай мени урганы ай.
Аябай кордук кылганы ай,
Эрегишип эки бай.
Турушканын айтайын,
Бир мал үчүн өтүшпөй,
Урушканын айтайын.
Аргымак минсем келбесмин,
Азаптан мен өлбөсмүн.
Аманат жаным өткөнчө,
Ат бастырып келбесмин!
Тобурчак минсем желбесмин,
Тозоктон мен да өлбөсмүн.
Эшигиндин алдына,
Толгонуп кайта келбесмин!
Ой карагай четинди,
Жебей чөбү кетилди.
Бир көңүлүм калган соң,
Қарабайм, ата бетинди!
Қак баш атам куруп кал,
Қалжырабай туруп кал!
Жолу катуу түгөт чал,
Жолбун иттей улуп кал!

БУУДАН КӨК

I

Бир кембагал жардынын
Жалгыз аты Буудан көк,

Келишимдүү тууган көк,
Жакшы таптап ээси,
Сары атанда сууган көк.

Жарды байкуш жактырып,
Таардан жабуу жаптырып,
Ошол атын буудан көк,
Сарпайылап¹ бактырып,
— Ушул атым буудан — деп,

Үкүнүн жүнүн тактырып.
Сылап, сыйпап үйрөттү,
Кайыштан чылбыр сүйрөттү.
Арпадан жемин чайнады,
Азем менен байлады.

Жалгыз аты жардынын,
Куйругу сопол, өңү көк,
Айта берсе түгөнбөйт,
Буудан көктүн кеби көп.

Жалгыз аттуу жардыга,
Башка байлар кеп айтат:
«Буудан деп буга чарчабай,
Жөн минсеңчи» — деп айтат.
Жардынын жалгыз малы деп,
Канакей мунун жалы деп,
Жалгыз атын буудан деп,
Жардыда барбы ары деп?
Куйругу жок, жалы жок,
Сопол атын мактайт деп,
Жоргосу жок, жүрүш жок,
Копол атын мактайт деп,
Атын багып алсырап,
Үйүндө тынчып жатпайт деп,
Өз оюна тим койсоң,
Бир топ малга сатпайт деп.

Күткөн малы жалгыз ат,
Буудан деп муну мактады,

¹ Сарпайылап — асыл жабуу жаап.

Атын чабар байге жок,
Алты ай бүтүн таптады.
Өлгөн киши бар болбойт,
Малдуу киши кар болбойт.
Жалгыз атын жөн минбей,
Жардыда эч бир ар болбойт.
Жок тура сенин эсиң деп,
Кембагал ченеп эсир деп,
Чолок көктү буудан деп,
Көп тура сенде кесир деп.
Ай туяктуу жылкы деп,
Атын мактайт бул кедей
Жылкынын сырын биле албайт,
Айтса адамга тил албайт,
Көк чологун буудан деп,
Көтөрүлбөй жүрө албайт.

II

Бир байдын ашы берилип,
Арасынан жыл өтпөй,
Атты чапты алыска
Жан адамга сүрөтпөй.
Байгесинин башына
Тогуз нарча төө сайды.
Токсон тубар бээ сайды,
Тогуз жүз соолук кой сайды.

Атты айдады алыска,
Арбын байге алышка.
Байгени бөлүп берүүгө,
Баатырдан чыкты калыска,
Ат чабуучу заяпкер!
Алыстан келген талапкер,
Талап кылып байгеден
Аттарын салды жарышка.

Жал-куйругун түйдүрүп,
Жаш балага миндирип,
Буудан көктүн ээси,

¹ Заяпкер — ат таптачу киши.

Буудан атын билдирип,
Уктуруп сөзүн алыска,
Арбын байке алыска,
Айдады атты алыска,
Бууданы түштү жарышка.
Ат айдоочу камдатып,
Атты айдатты чаңдатып.
Заяпкерден эч адам
Жиберген жок жандатып.
Буудан көктүн ээси,
Минерге аты жок болуп
Өпкөсү көпкөн кембагал
Тура албады токтолуп:
— Жалгыз атым Буудан көк
Келди бекен Буудан көк?
Калды бекен Буудан көк,
Өлдү бекен Буудан көк?

III

Ал аңгыча ат келди,
Ат келгенде бат келди,
Буудан көк буудан экенин
Жалпы — жайык калк көрдү.
Буудан көк келе жатканда,
Жарды байкуш сүйүнүп
Атым чыгып келди деп,
Алдынан чыкты түйүлүп:
— Куу-куу Буудан көк,
Кең Алайда тууган көк,
Жаныбарым Буудан көк,
Жай чилдеде сууган көк,
Буудандыгың билгиздин
Кадыр¹ түнгө киргиздин.
Он эки куйрук, кырк чалгын,
Канат болдуң Буудан көк,
Кембагалга кенч дөөлөт
Санат болдуң Буудан көк.
Куу-куу Буудан көк,
Жай чилдеде сууган көк.

¹ Кадыр түн — жакшылык берүүчү, мында байлыкка жет-
кирдин деген мааниде.

КАРА МАҚМАЛ, ЖОРГОЛО!

Өткөн заман өзүндө,
Калпы жок айткан сөзүмдө.
Жалгыз атка таянып,
Жабыркап жүргөн кезинде.
Бир кембагал катыны,
Аябай чырды баштады.
Алды каткан кембагал
Ал чырынан качпады.
Катын айтат эрине:
— Байым¹, мени жакшы көр,
Атыңды сатып базардан
Макмалдан чапан алып бер!
Анда эри кеп айтат:
— Сабыр кылгын — деп, айтат —
Жалгыз атты сатканда,
Кор болобуз — деп, айтат.
Кой, байбичем, чыр кылба,
Жалгыз атты сатпайлык,
Жалдырап жөө жатпайлык.
Ат аякты сындырат,
Алгы-берги иш турат.
Атты сатсак окустан,
Кор болобуз кокустан.
Аты жокто ырыс жок,
Ырыс жокто туруш жок.

Эгин бышат эки айда,
Эгинди кантип басабыз?
Эгин калса басылбай,
Эмгегин тартып жатабыз.
Аштык калса басылбай,
Арбыйт го биздин капабыз.
Ал оокатты ойлобой,
Атты кантип сатабыз?
Анда катын кеп айтат:
Сабыр кылбай бек айтат —
— Айткан сөзгө көнбөйсүң,
Мени жакшы көрбөйсүң.
Катындын баары сүйүнүп,

¹ Күйөөм деген мааниде.

Кара макмал кийинип,
Жылас болгон мен эмес,
Жыргаган катын көп экен,
Эрине сөзү эп экен.
Эмгекке калган мен экен.
Катындын сөзүн албаган,
Каргашалуу сен экен,
Атпай¹ журттун ичинде,
Ардактуу катын көп экен.
Алган эри жек көрүп,
Азапка калган мен экен.
Ашыңа атың союлсун,
Этин жеп энең тоюнсун!
Бура салба көөнүңдү,
Бул жоругуң коюлсун.
Алып бергениң мына бул,
Чыттан тигилген көйнөгүм.
Толук болду төрт айга,
Бул көйнөктү кийгеним!..
Көрсөткөнүң ушул — деп,—
Катын салды жаңжалды.
Көйнөгүн айрып бүлдүрдү,
Көпчүлүктү күлдүрдү.
Ачуусу мынча болорбу,

Көйнөк менен келтирип,
Эрин башка уруптур,
Көпчүлүктүн ичинде
Көшөрүп карап туруптур.
Жалгыз атын жетелеп,
Жөнөп калды кембагал.
Каргашалуу катыны,
Кошо барды базарга ал.
Атын сатып теңге алып,
Катындын берди колуна,
Кармалды эми торуна,
Кандай түрдү кеп чыгат,
Караңар сөздүн соңуна.
Катыны турса чамынып,
Кандай иш келет онуна?
Тентек катын жүгүрүп,

¹ Атпай — жалпы көпчүлүк.

Дүкөнгө барды сүйүнүп,
«Атымды сатып койдум» — деп,
Эри калды күйүнүп.
Макмалдан алды чапанды,
Шайыдан алды көйнөктү.
Балекеттүү куу катын,
Баштады мындай өрнөктү.
Баш-аяк кийимин бүт алып,
Базардан катын жөнөдү.
Дагы мындан башкача,
Толуп жатат өнөрү.
Арадан эки ай өтүп,
Аштык бышып, күз болду.
Аңгемеси бирдалай,
Ажап айран иш болду.
Эрди, катын ээрчишип,
Эми кирди орокко,
Катын калды бир канча,
Кутулбай турган домокко.
Орду менен күтүндү,
Орогун оруп бүтүрдү:
Чийнеге салар көлүк¹ жок,
Мурунтан мындай көнүк жок.
Эгинин ташып алууга,
Кырманга ташып салууга,
Ынтымак кылган адам жок
Көлүк сурап барууга.
Ага да барды жүгүрүп,
Буга да барды жүгүрүп,
Тамтыгы кетип талыкшып,
Эри келди түңүлүп.
Арпаны ташып алсырап.
Катын жүрөт кансырап.
Тарууну ташып талыкшып,
Буудайды ташып муңканып,
Көрбөгөн мындай жорукту,
Кыйналып катын зорукту.
Жөө көтөрүп, боо ташып,
Абдан көрдү кордукту.
Таманы шишип тешилип,
Балтыры шишип басалбай,

¹ Көлүк — унаа.

Жалгыз атты саттырган,
Жабырдан катын кача албай,
Катынды мээнет чырмады,
Таманы шишип ырбады.
Көнүккөн эркек билеби,
Көп кейибейт жүрөгү.
Калдалаң кылып башында,
Катындын салган дүмөгү.
Катынга эри кеп айтат:
--- Бул сөзүмдү угуп тур,
Абыдан жоргон чыгыптыр,
Чапандын баркын билбепмин,
Сени жорго кылыптыр.
Бул кара макмал, жорго экен,
Окута турган «молдо» экен!
Катын сенде айып жок,
Кара макмал, жорголо!
Камыгып кетсең салкындап,
Шай көйнөккө корголо!
Өөдө башың көтөрүп,
Кара макмал, жорголо!
Жоругун мурун билбепмин,
Жорго экен кийген чапаның,
Мен жорго чапан кийбепмин,
Ушунча болуп сакалым!

Катын өзү катылды,
Азапка өзү чатылды.
Капа болбойт кембагал,
Саттым деп жалгыз атымды.

ЭКИ ЧИЛДЕ

I

КЫШКЫ ЧИЛДЕ

Кыш чилдеси кырк күнү,
Суук болот күн-түнү.
Бургак¹ болот мунарык,

¹ Бургак — кар катуу жааганга айтылат.

Жер көрүнбөйт тунарып.
Кысым болот кышында,
Кыш чилденин тушунда.
Малга-жанга көп жабыр,
Кыйын болот ушунда.
Жолдоштору кырк болот,
Бу да кыркка жык толот.
Кырдач¹ деген алты күн,
Кыйкырып өтөт кырданып,
Малдын-жандын майын жеп,
Түрүн бузуп сурданып.
Апкыт-сапкыт алты күн,
Ал да суук кыш болот.
Ала шалбырт кар эрип,
Түндө тоңуп муз болот.
Анын арка жагынан,
Адынын² келет алты уулу,
Жединин³ келет жети уулу,
Алты жети — он үчү,
Чилденин кайрат бел күчү.
Бул он үчтүн артынан,
Үйгө түшүп үт⁴ келет,
Үткө аралаш жут келет.
Үттүн өзү он беш күн,
Бири калбай бүт келет.

Чилде кымбат кармаса,
Малдын майы калбаса,
Жут ушунда башталат.
Малдын кырып арыгын,
Итке сүйрөп ташталат.
Кам кылбаган адамга,
Мал тукуму аз калат.
Минерине ат калбай,
Ээр токумун жазданат.
Кышкы чилде чыгарда,
Жолдошуна кеп айтат:
— Кайрат кылып какайып,
Жаным кырдач камчылан,

¹ Кышкы чилденин учурлары.

² Кышкы чилденин учурлары.

³ Кышкы чилденин акыркы мезгили.

⁴ Жаз мезгили.

Кайрат кылып алчылан.
Май майлуу калды,
Баарысы жайлуу калды,
Боз улан богоктуу калды,
Боз токту куйруктуу калды,
Кысырак жалдуу калды,
Кыз эмчектүү калды.
Төө комдуу калды,
Кой жондуу калды,
Уй семиз калды,
Баары тегиз калды.
Баарысын айтып өтөйүн,
Өкүрүп өгүз калды.
Жылкы кыйылбай калды,
Чынырыгы тыйылбай калды.
Азыраак шайын алдым,
Айдап жолго салгын.
Кырдан кырдач турбагын,
Сөзүмдү эки кылбагын.
Жаным кырдач камчылан,
Теңим кырдач камчылан!
Бар кайратың күчөтүп,
Барган сайын алчылан!
Кырдач кирет кырданып,
Түрүн бузуп сурданып.
Күндүз бүркөк, түнү ачык,
Күндүз жүзүн бек кармайт.
Чилде агам айткан буйругун,
Бүтүрөйүн деп кармайт.
Күндүз бүркөк, түнү ачык,
Сыдырым шамал көп болот,
Малды жакшы бакпаса,
Ушуну менен сап болот.
Бул кырк күндө жут болсо,
Мал кырылып тарп болот.

II

ЖАЙ ЧИЛДЕСИ

Жай чилденин өзү да,
Саналуу кырк күн болот,
Жердин баары жымылдап,
Байчечекей гүл болот.

Жер чымырап көк болот,
Көк-ала майдан чөп болот.
Пейил салса жай чилде,
Берекеси көп болот.

Булбул, торгой тил ачат,
Байчечекей гүл ачат.
Ар жаныбар сайрашып,
Ар бир сонун үн ачат.

Күкүк үндөйт көктөмдө,
Торгой сайрайт көктөрдө,
Бака чардайт көлдөрдө,
Дыйкан жыргайт чөлдөрдө,
Чарба жыргайт тоолордо,
Кийик жыргайт зоолордо.
Ар бир түрлүү сонун чөп,
Ыргалып турат тоолордо.
Аштык чыгат жайпалып,
Жердин жүзү жайкалып,
Жабалактап дыйкандар,
Сугарып алат эгинди,
Жаман көрөт ал кезде,
Басып жүргөн тегинди.
Айран, кымыз береке,
Атып жатат көл болуп.
Күндө саап күтүнүп,
Ташып жатат сел болуп.
Жай чилдеде пайда көп,
Оокат, амал айла көп.
Кыш күнүнө касиет,
Саратан жайлоо жайда көп.

Кымыз ичип кызыса,
Карган чалы жашарып,
Аштыгы чыгат жайкалып,
Арпа, буудай баш алып,
Жайкалып жери бууланып,
Жаштардын баары дууланат,
Элге келген энчиден,
Эмгек кылбай тим жатып,
Жалкоолор анык кур калат.
Таруу деген эгини,

Таранчыдан корулат,
Ар сарамжал кылууга,
Арпа, буудай орулат.
Жай саратаң чилдеде,
Кыш чилдеси аңдалат.
Баркын ойлор ар адам,
Кыштын камын камданат.
Оокат баркын билбеген,
Ооругандай сандалат.
Сарамжалдуу жигитке,
Жандын баары таң калат.
Жолкоолордун баарысы,
Иш кылууга арданат.

САНАТ

Жигиттерге кыз жакшы,
Мүлүшкөргө куш жакшы,
Тамактын бабын келтирген,
Татты кылган туз жакшы.
Уктасаң жатып түн жакшы,
Оокат кылса күн жакшы.
Алтын, күмүш, жахуттан,
Асыл таштан дүр жакшы.
Алыска сапар жол жүрсөң,
Аземдүү жорго ат жакшы.
Билбес жаман туугандан,
Билеселүү жат жакшы.
Үйүнө бекер жатканча,
Үйрөнсөң илим кат жакшы.
Сарандык кылган бакылдан,
Сакылык кылган март жакшы.
Кесирлүү жаман катындан,
Келте ооруган дарт жакшы.
Биздей көчмөн элетке,
Чарба баккан мал жакшы.
Тамчы тамган боз үйдөн,
Дубалдан соккон там жакшы.
Сарандык кылган жигиттен,
Сарамжалдуу чал жакшы.
Башыңа келсе жалгыздык,
Жакырчылык кам жакшы.

Пара жеген бийлерден,
Баш билги төө мал жакшы.
Аялдарга эр жакшы,
Дыйкандарга жер жакшы.
Эгин айдар чөл жакшы,
Каз, өрдөккө көл жакшы.
Кадырын тапкан эр жигит,
Кары, жашка тең жакшы.

ТАЛЫМ КЫЗ МЕНЕН КӨБӨКТҮН АЙТЫШКАНЫ

Т а л ы м к ы з¹:

— Адамзаат пендеси,
Сүйгөн нуру не болот?
Асман менен закымдап,
Жүргөн нуру не болот?
Аркасында тунарык,
Кирген нуру не болот?
Асман, жерди жаркыткан,
Ачык нуру не болот?
Асман, жерди бүркөгөн,
Сасык нуру не болот?
Асман, жердин зыйнаты,
Канык нуру не болот?
Эл ортосун ынтымак,
Кылган нуру не болот?
Бир ордуна кебелбей,
Турган нуру не болот?
Талымдын тартпа домогун,
Таба салгын жомогун,
Менин атым — Талым кыз,
Ченеп мага жологун.

К ө б ө к т ү н ж о о б у:

— Адамзаат пендеси,
Сүйгөн нуру таң болот,

¹ Талым кыз аттуу залым кыз болот, ал ар ким менен айтышып, жеңгенин өлтүрө берген экен. Акыры Көбөккө жеңдириптир деген элдин лакабы бар.

Асман менен закымдап,
Жүргөн нуру ай болот,
Арасында тунарык,
Кирген нуру түн болот.
Асман-жерди жаркыткан,
Ачык нуру күн болот.
Жер асманды бүркөгөн,
Сасык нуру туман дейт.
Жер-асманды жаркыткан,
Анык нуру жылдыз дейт.
Эл ортосун ынтымак,
Кылган нуру жакшы сөз.
Бир ордуна кебелбей,
Турган нуру убада.
Таптымбы, Талым, сөзүңдү?
Келтирдимби кезинди?
Аптыкпагын, Талым кыз,
Ачмак болдум көзүңдү!..

Т а л ы м к ы з:

— Жер сиңип кеткен жети атан,
Ал эмне Көбөк чон?
Жерди жемире баскан чал буура,
Ал эмне Көбөк чон?
Желини сүттүү куу иңген,
Ал эмне Көбөк чон?
Жез буйлалуу нар тайлак,
Ал эмне Көбөк чон?
Оргочордон от күйөт,
Ал эмне Көбөк чон?
Ысык-Көлдө ит үрөт,
Ал эмне Көбөк чон?
Жан бүткөндүн баарынан,
Каргыш алган ким болот?
Жанга залал кылбастан,
Алкыш алган ким болот?
Түйүлгөндүн түйүнүн,
Чечип турган ким болот?
Түндөп-күндөп токтобой,
Көчүп турган ким болот?
Сөөгүңдү ысытып,
Эзип турган ким болот?

К ө б ө к:

— Жер сиңип кеткен жети атаң —
Жети атабыз эмеспи!
Жерди жемире баскан чал буура —
Түп атабыз эмеспи!
Желини сүттүү куу инген,
Өз энебиз эмеспи!
Жез буйлалуу нар тайлак —
Карындашым эмеспи!
Оргочордон от күйсө,—
Эки көзүң жайнаган,
Ысык-Көлдөн ит үрсө,
Бака болот чардаган.
Жан бүткөндүн баарынан,
Каргыш алган карышкыр.
Жанга залад кылбастан,
Алкыш алган байкуштар.
Түйүлгөндүн түйүнүн,
Чечип турган чечендер,
Түндөп-күндөп токтобой,
Көчүп жүргөн санаа дейт.
Сөөгүндү ысытып,
Эзип турган бала дейт.

Т а л ы м к ы з:

— Узун, узун, узун жол,
Учун билген ким экен?
Күндөп-түндөп жүгүрүп,
Аянбай жүргөн ким экен?
Алыс менен жууктун,
Ченин билген ким экен?
Ачуу менен таттуунун,
Даамын таткан ким экен?
Кара сууну кайнатып
Каймак алган ким экен?
Кан төгүшкөн душманды,
Жакын кылган ким экен?
Кайраты бар адамды,
Баатыр кылган ким экен?
Оолуктуруп адамды,
Чечен кылган ким болот?

Ойдо жокту ойлонтуп,
Кесел кылган ким болот?
Мүңкүрөтүп адамды,
Карып кылган ким болот?
Мууну-жүүнүн бошотуп,
Арык кылган ким болот?
Кызыл жүзүн ондуруп,
Сарык кылган ким болот?

К ө б ө к:

— Узун жолду узартып,
Учун билген кербенчи.
Күндөп-түндөп жүгүргөн,
Аянбаган мергенчи.
Алыс менен жууктуң,
Ченин билген базарчы.
Ачуу менен таттуунун,
Даамын таткан казанчы.
Кайраты бар жигитти,
Баатыр кылган эл болот.
Оолуктуруп адамды,
Чечен кылган тил болот.
Ойдо жокту ойлотуп,
Кесел кылган жин болот.
Күңгүрөтүп адамды,
Карып кылган ургаачы.
Муунун-жүүнүн бошотуп,
Арык кылган убайым.
Кызыл жүзүн ондуруп,
Сарык кылган бересе.
Жана сөзүң бар болсо,
Жообун берем бир нече.

Т а л ы м к ы з:

— Куу ылаачын теппеген,
Кулдуюп жерге түшпөгөн,
Кууда бүтүн бар бекен?
Кара ылаачын теппеген,
Калдайып жерге түшпөгөн,
Казда бүтүн бар бекен?
Башынан алыш албаган,

Таш оодарып салбаган,
Сууда бүтүн бар бекен?
Качырганын кайсаган,
Иттин чоңу бар бекен?
Качырганын куткарбас,
Куштун чоңу бар бекен?

К ө б ө к:

Кулдуюп жерге түшпөгөн,
Кууда бүтүн куркулдай.
Кара ылаачын теппеген,
Калдайып жерге түшпөгөн,
Каздан бүтүн карлыгач.
Башынан алыш албаган,
Таш оодарып салбаган,
Суудан бүтүн Ысык-Көл.
Качырганын кайсаган,
Иттин чоңу кумайык.
Кармаганын куткарбас,
Куштун шері буудайык.
Каргашалуу Талым кыз,
Ушул кимге ылайык?

Т а л ы м к ы з:

Тим жүрбөстөн сөзүнө,
Тийиштик кылдым өзүнө,
Күнөөм болсо кечкин — деп,
Күрмөгөн жибиң чечкин деп,
Таппадым деп, ыгынды.
Талым кыз сөзгө жыгылды.

ҮРКӨР-ҮРКӨР ТОП ЖЫЛДЫЗ

Үркөр-үркөр топ жылдыз,
Үркүп кайда барасын?
— Жоо желимге барамын!
— Жоо желимде эмнең бар?
— Аштык айдаар уулум бар.
Жибек согоор кызым бар.

Аштык алып нан кылам,
Жибек алып; тон кылам.
Аштык алып уулумдан,
Азык-түлүк камдаймын.
Ашка кардым тойгонсоң,
Анан айды жандаймын!
Жибек алып кызымдан,
Кийим-кечек камдаймын.
Кийим-кечек кийген соң,
Анан айды жандаймын!

Дагы сонун кебим бар,
Кебимди угаар эбиң бар!
Жүгүрүп жүрүп, жүн таптым,
Жүн алдынан тарак таптым,
Таракты таттыма бердим,
Таттым боз токтусун берди.
Токтуну конокко сойдум,
Конок камчысын берди,
Камчысын алып, каз урдум,
Каз жумурткасын берди
Жумуртканы көлгө салдым.
Көл көбүгүн берди,
Ак уюма шыбасам,
Аяк-аяк сүт берди.
Көк уюма шыбасам,
Көнөк-көнөк сүт берди.
Айран, жуурат көп болду.
Ушул иш мага эп болду.

БАЛДАРДЫН ЫРЫ

Каак-каак каргалар,
Камыш түбү жорголор,
Элебейдын эки кыз,
Эшек минип жорголор.
Жорголор деп, ким айтат?
Жортуп жүргөн киши айтат.
Киши айтат деп, ким айтат?
Кишенделүү тай айтат.
Тай айтат деп, ким айтат?
Тай энеси Кулпу айтат.

Кулпу айтат деп, ким айтат?
Кудуктагы бака айтат.
Бака айтат деп, ким айтат?
Маарап жүргөн эчки айтат.
Эчки айтат деп, ким айтат?
Энеси өлгөн теке айтат.
Теке айтат деп, ким айтат?
Тели болгон жылкы айтат.
Жылкы айтат деп, ким айтат?
Жылып аккан суу айтат.
Суу айтат деп, ким айтат?
Суу түбүндө таш айтат.
Таш айтат деп, ким айтат?
Тартар деген куш айтат.
Куш айтат деп, ким айтат?
Күйөөсү келген кыз айтат.
Кыз айтат деп, ким айтат?
Кырда жаткан төө айтат.
Төө айтат деп, ким айтат?
Төөнүн чоңу нар айтат.
Нар айтат деп, ким айтат?
Нашаа тарткан манги айтат.
Манги айтат деп, ким айтат?
Мала кашка бука айтат.
Бука айтат деп, ким айтат?
Буудай менен арпа айтат.
Арпа айтат деп, ким айтат?
Айтпай журттун баары айтат.
Баары айтат деп, ким айтат?
Бешиктеги бала айтат.

ТАМСИЛДЕР

ИТТИН ДООЛДАЙ КЫЛДЫРАМ ДЕГЕНИ

I

— Кыш чилдеде курудум,
Үнүмдү баспай улудум.
Бул жүргөнүм кеп эмес,
Бул иш мага эп эмес.

Жадырап жайнап жаз болсо,
Байга жалчы жүрөйүн,
Байдын коюн кайтарып,
Бир доолдай¹ чепкен кийин.

Жакшыраак байга барайын,
Акымды бүтүн алайын.
Доолдай кийип жасанын,
Оокаттын жайын карайын.

Саратан өтүп кыш болду,
Жаткан жерим муз болду.
Бул жорукка көнбөйүн,
Музда жатып өлбөйүн.

II

Ал ангыча кыш өттү,
Жадырап жайнап жаз өттү,
Ит унутту айтканын,
Кышында музда жатканын.

Тилин салып акактап,
Көлөкө жерди качырат,

¹ Доолдай — жүндөн соккон таар чепкен.

Доолдай чыккан эсинен,
Көлөкөгө жашынат.

Түлкү итке кеп айтат,
Түшүнсүн деп бек айтат:
— Кышында айткан доолдай,
Бүттүбү итим?— деп, айтат.

Түлкүм, мага жүн гана,
Чыга турган үн гана?
Ал чепкенди кылгын — деп,
Айта турган тил гана?

Чепкен чыгып эсинен,
Керилип жатып алыптыр,
Жалкоонун жайы ушундай,
Жайкалып уйку салыптыр.

КАРКЫРА МЕНЕН ТҮЛКҮ

Абал баар жаз болуп,
Көлгө батпай каз толуп,
Келген келген кезинде,
Бозго батпай куш толуп,
Жер айрылып гүл ачып,
Булбул сайрап үн ачып,
Байчечекей гүлдөгөн,
Жыгачтын баары бүрдөгөн.
Жаркыраган жаз келип,
Жан-жаныбар төлдөгөн,
Жазгы көктөм мезгилде,
Бир каркыра, бир түлкү
Коншу болду достошуп.
Ачык сырын жашырбай,
Анык сөздөн козгошуп.
Каркырада шумдук жок,
Түлкүнүн көп бузугу,
Түлкү акендин бир түрдүү,
Эми келет кызыгы.
Түлкүдө казган ийин бар,
Өткөн иштин кийни бар.
Бет келишкен жеринде,

Бекиткен сөздүн түйнү бар,
Каркырада уя бар,
Убада кылган башында,
Убада сөзүн бекиткен,
Калыстар туруп кашында.
Түлкүдө бар төрт бала,
Каркырада беш бала,
Балдарына жем издеп,
Каркыра кетти бечара.
Түлкү жүрөт жойлонуп,
Шумдуктун баарын ойлонуп,
Убададан тайгылды,
Түлкү жойбур иш бузуп,
Каркырага түлкү акең,
Кылмак болду бир кызык.
Тура калып түлкү акең:
«Эчтеке болбос» — деп койду.
Каркыра кетип калган соң,
Бир баласын жеп койду.
Карды тоюп алган соң,
Карсылдап күлүп ойноду.
Жалган жерден кеп куруп,
Жана шумдук ойлоду.
Каркыра келер кезинде,
Түлкү акең ыйлап олтурду.
Көөнү менен көп ыйлап,
Көзүн жашка толтурду:
— «Бирибиз тышка чыкканда,
Бирибиз үйдө турбай — деп.
Этиет болуп сактанып,
Эптеп оокат кылбай — деп,
Сен кеткенде, мен кетип,
Экөөбүз үйдөн тең кетип,
Санап көрдүм биле албайм,
Тогузунан кими жок,
Кандай бетсиз алды экен?
Узун моюндун бири жок.
Бала деген эң кыйын,
Баласыздын күнү жок.
Узун моюн балаңдын,
Убайым кылды дарты деп,
Каркыра аке кантелик?
Кайырлуу болсун арты» — деп.

Түрдүү кытмыр сөз баштап,
Түлкү турду мунун айтып.
Қара күчкө кууланып,
Қара жанын муңайтып,
Қири жок ичте каркыра,
Ишене калды кебине.
Түндө жортуп жойлогон,
Түлкүнүн кирди эбине.
Түлкү сөздө турбады,
Залимдин бири бу дагы.
Кайда болсо залимден,
Залал көрөт ынагы.

ЭШЕК МЕНЕН БУЛБУЛ

Қанаттуу куштар,
Төрт аяктуу жаныбарлар
Бир күнү мажилис¹ курду,
Булбулдун сайрағанын сынап,
Эшек калыс болуп карап турду.

Күүгүм кирип, күн баткан,
Түндөп баштап сайрады.
Так он эки санагы,
Айдан баштап сайрады.
Саратан салкын шамалдуу,
Жайдан баштап сайрады.
Асман ачык күн булут,
Тумандан козгоп сайрады.
Көпил болуп теминген,
Улардан козгоп сайрады.
Чалкыган көлдөн жай алған,
Қуулардан козгоп сайрады.
Тоют қылған аккумуля,
Тынардан козгоп сайрады.
Жер жайпаған төрт түлүк,
Малдан козгоп сайрады.
Қарағай, қайың, байтерек,
Талдан козгоп сайрады.
Жер жүзүндө ар түрдүү,

¹ М а ж и л и с — чогулуш деген мааниде.

Жандан козгоп сайрады.

Қызыл, жашыл гүл ачкан,

Көптөн козгоп сайрады.

Көңкү тамам¹ жыйылган,

Көптөн козгоп сайрады.

Келишимдүү ар түрлүү,

Көптөн козгоп сайрады.

Тирөөчү жок токтолгон,

Көктөн козгоп сайрады.

Жер зилденген жазында,

Амалдан козгоп сайрады.

Жайга салкын келтирген,

Шамалдан козгоп сайрады.

Жакшы менен аралаш,

Жамандан козгоп сайрады.

Башынан өткөн ар түрдүү,

Замандан козгоп сайрады.

Қызыл жашыл байчечек,

Гүлдөн козгоп сайрады.

Черин жазган мундуунун

Тилден козгоп сайрады.

Айбанаттын эң чоңу

Пилден козгоп сайрады.

Учуп жүргөн ар түрлүү,

Куштан козгоп сайрады.

Татты кылган супсакты,

Туздан козгоп сайрады.

Жакын кылган алысты,

Қыздан козгоп сайрады.

Акча үчүн уктабас,

Эшенден козгоп ырдады.

Мажилиста сайраган,

Чеченден козгоп ырдады.

Көпкө тийген пайдасы.

Көсөмдөн козгоп ырдады.

Көп ооруган талыкшып,

Кеселден козгоп ырдады.

Беш жашка чейин баспаган,

Жан-жаныбар укпаган,

Неченден козгоп сайрады.

¹ Тамам

— бүт деген мааниде.

Асмандагы дууланган
Жерге түшсө нурланган,
Жамгыр жаап көк чыккан,
Булуттан козгоп сайрады.
Тайпа-тайпа¹ ар түрлүү,
Улуттан козгоп сайрады.
Акын булбул чечендин,
Айтпаган сөзү калбады.
Булбулдун сайраганын,
Сайроодон талбаганын
Уккан мажилис:
Баракелде, булбул!
Калың журттун
Уйкусун ачып,
Кумарын жазып,
Сайрадың дешти:
— Кана айтчы эшек!
Сага келди кезек —
Деп ага сөз беришти.
— Ырас булбул жакшы сайрады,
Айтпаганы калбады.
Чынын айтсам бирок,
Үнү короздукуна окшогон жок.
Менин тилимди алса,
Короздон өнөр үйрөнүү үчүн,
Дагы бир жыл окууга барса,
Болор эле — деди эшек.
Анда көпчүлүк мындай дешет:
— Ээ, макоо, булбул эшек эмес,
Эшектей кесеп эмес,
Сенин бул айтканың
Бизге эсеп эмес! —
Деп, көпчүлүк наалат айтып калды,
Эшекти айдап жолго салды.

КОЖОНУН АҢГЕМЕСИ

«Мен элетке барам» — деп,
«Элетти жөнгө салам» — деп,
«Элеттин малы туугандыр,

¹ Т а й п а-тайпа — бөлөк-бөлөк деген мааниде.

Қайыр-зекет алам»— деп,
Селдесин чоң чалынып,
Мал алууга камынып,
Кожо акең келди көчмөңгө,
Зекет сурап зарылып,
«Элеттин малы белен»— деп,
«Эли-журту кенен»— деп,
«Баары мага кол берген,
Мурутчулап¹ келем»— деп —
Жылда келип мал алып,
Пайдаланган кожо экен.
Тазасынып өзүнчө,
Каадаланган кожо экен.
Алынча оокат малы бар,
Байсымак жанга жолукту,
Келген замат кеп баштап,
Кесирлүү кожо оолукту.
Акыл ойлоп шашпадаы,
Алдоонун кебин баштады,
Теспесин алып колуна,
Тегеренип оңуна,
Аракет кылып кеп айтат,
Алдамчы сөздү көп айтат,
«Нарк ушундай»— деп айтат,
Назирдин² жөнүн көп айтат,
«Назир-ныяз маашарда³
Минүүчү атың»— деп айтат
«Зекет бергин малындан,
Садага бергин жанындан,
Адал болот тапканын,
Айдап жүрүп бакканын,
Пайда кылат өзүнө,
Айдап малды сатканың».
Көз көрбөгөн караңгы,
Эл ишенди кебине.
Колун берип көпчүлүк,
Кожонун кирди эбине.
Калктын баары жайланды,
Кожого колу байланды,

¹ Мурутчулап — кожого кол бергендерди айтат.

² Назир — кудайы, садага.

³ Маашар — «Куранда» экинчи дүйнө бар деген сөздөн алынган.

Қараңғы калк ишенип,
Қожо акең кылды айланы.
Назир-ныяз-зекетин,
Қожонун берди колуна.
Зекет арбын түшкөн соң,
Қожо түштү жолуна.
Алган малын аш кылып,
Айтууга оозун маш кылып,
Экинчи жылдын өзүндө,
Жана келди жазгырып.
Жумуру башта нелер жок,
Жумган көзүн түк ачпайт,
Намазын арбын көбөйтүп,
Даараты жок түк жатпайт.
Элдин баарын чогултуп,
Қожо кирди эрмекке,
«Салайын» — деп бул элди.
Жана бир түрдүү өрнөккө.
Айтып сөзүн баштады,
Акыл-эстен шашпады.
— Азирет кожом айтат — деп,¹
Айрып элет ачпады,
— «Даяр тамак алыңар,
Малды жакшы багыңар,
Қойдун башын сойгон соң,
Қалтырбай тишин чагыңар,
Таза жууп куйкалап,
Қазанга анан салыңар.
Мага мурут болгонун,
Бул сөзүмдү алыңар.
Ичеги менен карыңды,
Итке салып бериңер.
Ичеги, карын бүт арам,
Бул сөзүмө көнүңер,
Үмүт кылсаң жаныңдан,
Үшүр бергин даңыңдан.
Эмгегин зая¹ кетпесин,
Зекет бергин малыңдан.
Қатыңдын тилин албаңар,
Қаплетке калбаңар.
Айнытат катын адамды,

¹ Зая — бекер, бошко.

Көрөсүн мындан залалды.
Катын деген түк билбейт,
Адал менен арамды.
Тобуң-көбүң чогулуп,
Токтотуңар карарды»¹
Кожодон бул сөз чыккан соң,
Калктын баары уккан соң,
Элдин баары дабырап,
Айтып сөзүн жабырап,—
— Кожом ырас айтат — деп,
Бул сөздөн ким кайтат?— деп,
Элет кыргыз көчмөн журт,
Элдин баары ишенди.
Эбине кожо келтирип,
Баарына салды кишенди.
Ошончо калктын ичинде,
Бир акылдуу жигит бар экен,
Кыянат менен иши жок,
Кылган иши шар экен.
Ойлонуп калды туюнуп,
«Кожонун кеби кызык»— деп,
«Эркек менен катындын,
Ортосун бузчуу бузук»— деп,
— Катындын тилин алба — дейт,
Сөзүнө кулак салба — дейт.
Катындын кирсең тилине,
Мындан чыгат калба дейт.
Берсең кожом колдойм — дейт,
Балакеттен коргойм — дейт.
Бул айтканы жалган го,
Алдап бизден алган го,
Кожонун сөзү кеп эмес.
Эч кимге бул сөз эп эмес.
Бул кожону сынайын,
Чоң аңгеме кылайын,
Кожонун ушу сөзүнө,
Кантип чын деп турайын.
Жигит мындай ой кылды;
— Кожом сага кебим бар,
Кебимди угар эбин бар.
Үйүбүздөн чыр чыкты.

¹ К а р а р — токтом, чечим.

Сизге айтар сыр чыкты.
Кулак салгын сөзүмө,
Көп сыр айтам өзүңө.
Мен айтам бир кой берем — деп,
Кожом сенин өзүңө,
Катыным айтат — тай бер — деп,
Тай берсең, семиз май бер — деп.
Берген малың кайырлуу,
Акыретте ай көр деп.
Катындын тилин албасам,
Өзүм билип кой берем,
Тилин алсам катындын,
Кожо сизге тай берем.
Бул сөзгө кожом ынандым,
Берүүгө бирин чыдадым.
Катыным капа кылгандан,
Сизден келип сурадым».
Анда кожо кеп айтат,
«Мырза жигит» — деп айтат:
Аз-аз катын сөзүңө,
Кире жүргүн? — деп айтат.
Жигит калды ойлонуп,
«Ушу кожо кызык — деп,
Алдамчы кожо көрүнөт,
Анык напси бузук — деп,
Кепке, сөзгө келген жок,
Тайын, коюн берген жок.
«Акырет» — деп алдаган,
Алдоосуна кирген жок.
Балакеттүү кожону,
Байкап калды ошону.
Жоболондуу кожого,
Жугузмак болду жошону.
«Кожомду өзүм кыйбайм» — деп,
«Тамак берип сыйлайм» — деп,
Аңгемени ашырып,
Айтпай туруп жашырып,
Тууган бээнин чөбүнөн¹
Бермек болду бышырып.
«Адал малдын эти» — деп.
«Адал тамак өзү» — деп,

¹ Ч ө п — бээ тууганда түшө турган ыйлаагы.

Чөптү таза бышырып,
Кожонун койду астына,
Жазгырмакка бул жигит,
Кожонун кылган касына.
Таза тамак деп алды,
Түк калтырбай жеп алды.
«Татты тамак ушул» — деп,
«Кылбайбыз буга кусур» — деп.
— Кыргыздын бээси тууганда,
Келип жүр кожом өзүмө.
Бээнин чөбүн бышырып,
Берип турам өзүнө.
Жигит берди кууланып,
Кожо кетти кубанып.
Бул жигиттин сөзүнө,
Кожо калды ынаанып.
Бээнин качан тубарын,
Кожо билбейт башынан.
Аяр жигит кожону,
Айнытып салды ашынан.
Барган элден кеп сурайт,
Көрүнгөн элден көп сурайт,
— Кыргыздын бээси туудубу?
Мезгили качан? — деп сурайт.
Кожону жигит азгырды,
Өз жолунан жазгырды.
Алдамчы кожо өзүнө,
Бул жорукту аз кылды!

КЕМЧОНТОЙ

I

Кемчонтойдон кеп келет,
Акылсыз акмак деп келет.
Кемчонтойдун жоругу,
Кандай жанга эп келет.

Атасы казы айтылуу,
Адамдан чыккан бу бир куу.

Элден көп жеп параны,
Дагы кирем деп алган.
Бир сөзүнөн кайтпаган,
Парасыз сөз айтпаган.
Акыйкат бүтүм кылбаган,
Сөзү ордуна турбаган,
Бул киши адил эмес деп,
Сыртынан сөзүн сындаган.
Казынын жалгыз уулу бар,
Уулунда толгон чыры бар.
Кемчонтой деп атанып,
Кесир болду мунунар.

Ажал жетип, күн бүтүп,
Казы, аттанды дүйнөдөн.
Өмүрүнчө пара жеп,
Кабы толуп күнөөдөн,
Атасы казы өлгөн соң,
Казыны калк көмгөн соң.
Атадан калган бар малын,
Сапырып чачып жоготкон.
Түбүндө Чонтой кутулбай,
Түгөнбөгөн домоктон.

Бала кезден келесоо,
Өз акылы такыр жок.
Ар кайсыны бир айтып,
Сөзү орой, оозу шок,
Жалгыз эшек малы бар,
Эшегин айтат атым деп,
Эс-акылы жогунан,
Энесин айтат катын деп,
Атасы өлгөн жашында,
Акылы жок башында.
Эсер-зөөкүр кемчонтой,
Энесинин кашында.
Акмактыгы Чонтойдун,
Айлына болгон дапдайын.
Жалгыз балам зөөкүр деп,
Энеси кылат убайым.
Эшегин токуп ээрдеп,
Энесин тилдеп кээрдеп:
«Мен базарга барам» — деп,
«Кийим-кечек алам» — деп,
Аш кууп ичип казандан,
Аттанып кетет азандан,
«Ажатымды алам — деп,
Азыр барып базардан».
Жалгыз чака пулу жок,
Жакшылык көргөн жылы жок.
Адам десе санда жок,
Ага-тууган анда жок.
Айткан кебин унутат,
Акмактыгы жанда жок.
Теңир урган Чонтойдун,
Жоругу айбан малда жок.
Базардан башка кеби жок,
Адамга сыяр эби жок.
Акмактыгын мындан бил,
Адамга болжор теңи жок.
Базарга барат күн сайын,
Баркы кетти ансайын.
Акылсыз зөөкүр келет — деп,
Айлына болду дапдайын.
Кемчонтойдо мээси жок,
Кел — деп айткан киши жок.
Айбандыгын мындан бил,

Адам менен иши жок.
Арыктап баспайт эшеги,
Айыкпайт жинди кесели,
Адамдын баары көргөндө,
Кемчонтой жинди дешеди.
Элге дайын жинди дейт,
Эшегин күндө минди дейт.
Эсерлик кылып жан бакпай,
Эл ичинде жүрдү дейт.
Кемчонтой бүгүн өтөт деп,
Жолун тосуп жатышат.
Балдар баары чогулуп,
Тамашага батышат.
Келип жолго турушат,
Кезек менен урушат.
Келесоону токмоктоп,
Келеке-шылдың кылышат.

Кемчонтойдо эс барбы,
Унутуп калат урганын,
Жүрө берет сенделип,
Ойлобойт жандын жыргалын.
Нандын атын унутуп,
Кемчонтой айтат жалпак деп.
Калпагын айтат байпак деп.
Байпагын айтат талпак деп.

Кептин жөнүн биле албайт,
Кежир сүйлөп тил албайт.
Элирип кетет ар жерде,
Эл ичинде жүрө албайт.
Балам үйдө турар деп.
Бастырып оокат кылар деп,
Оокатка балам кирген соң,
Анан жаным тынар деп,
Жакшы көрөт энеси,
Ичтен чыккан байталман¹,
Жазганып турат уулуна,
Жамандап элге айтардан.

Энеси бир күн ойлонду,
Ойлонуп жатып толгонду.

¹ Байталман — байкуш бала деген мааниде.

Акылынын жогунап
Кайран балам кор болду.
Үйлөнтөйүн баламды,
Көргөн жалгыз карамды.
Өлбөй тирүү каламбы,
Тындырайын санаамды.
Каралды жок жапжалгыз,
Калтырбайын баламды,
Каргашалуу арамды.
Кемпир эмес, орто жаш,
Келбеттүү киши энеси,
Катын алып берүүгө,
Анык тынды санаасы.
Катын алып берүүгө
Жакын жерден кайындап,
Ынтымакка келишип,
Калың малын дайындап,
Бечарага кайындап,
Элге-журтка дайындап,
Күйөө барып кайындап,
Күйөөлүгүн дайындап.
Куда болуп кой союп,
Тойго арнап кой союп.

Күйөөлөдү Кемчонтой,
Кыз алууга ой коюп,
Кызды алып барышты,
Жеңелер төшөк салышты.
Желип келген жеңелер,

Жеңкетайын алышты.
Балам үйлүү болду деп,
Мамырап калды энеси.
Кемчонтой катын алганы,
Энесинин керээзи.

II

Энеси эптүү болбосо,
Зөөкүргө аял келеби.
Дүнүйө калың бербесе,
Кызын бекер бербеси.
Атасы калың көп алды,

Алып малды жеп алды.
Кыздын башы байланды
Азап тартып зарланды.
Акылы артык Багдагүл,
Бул жорукка алданды.
Жабыр көрдү канча жыл,
Көзүнөн жашы төгүлүп,
Көргөн күнү мына бул.
Жабыркап аял чыдабай,
Не кыларын биле албай,
Эмгек тартып зөөкүргө
Эстүү катын жүрө албай,
Эсебин мунун тапсам деп,
Эсерден кордук көргүчө,
Эми турбай качсам деп.

Качып барды бир күнү,
Атасынын үйүнө.
Көнүлү жок Багдагүл,
Кемчонтой менен жүрүүгө.
Качып барса, атасы
Кагып койду баласын.
Атасы кагып койгон сон,
Табалбай калды чарасын.
Атасы туруп кеп айтат,
Ачууланып бек айтат:
— Кызы чыккан оңчубу,
Мындай жорук болчубу?
Жаман кыз чыгат күйөөдөн,
Жакшы деп атка кончубу?
Канткенде балам чыгасын,
Калыңга берген кою бар,
Баталашып башында,
Элге берген тою бар.
Айтканында ката бар,
Баарысын айтып нетейин,
Алакан жайган бата бар.
Балам мени кыйнаба,
Батаны не деп унутуп,
Учурасам батага
Тукумум менен курудук.
Ал аңгыча энтелеп,
Кемчонтой келип кеп айтат.

Биздин катын жоголду,
Көрдүнөрбү деп айтат?
Кайышып ичи бурады,
Кайненеси турабы:
«Катынындын Кемчонтой
Аты ким деп сурады?»
Катындын аты Багдагүл,
Кайгы тартып болгон зил.
Багдагүл атын унуткан,
Акмактыгын мындан бил.
Канчалык ойлоп таба албай,
Жабыркатты байкушту,
Асырап жакшы бага албай.
Энеси ыйлап буркурайт,
Багдагүл ыйлап зыркырайт,
Кыздын шору арбын деп,
Жеңелери чуркурайт.
Атасы ага болбостон,
Кызды оюна койбостон,
Жөнөттү кызды эрине,
Калың берген жерине.
Баарыңар кулак салыңар,
Багдагүлдүн кебине.

«Балакетке кабылдым» — деп,
Багдагүл акыл ойлоду,
Атасы менен Чонтойдун.
Ал сөзүнө болбоду.
Жадатсам деп жаманды,
Багдагүл кылды амалды.
Көтөрмөк болду Багдагүл,
Башына түшкөн заманды.

II

Бир күнү ашын мол кылат,
Тузун ачуу шор кылат,
Бир күнү тузун кем кылат,
Көзүнүн жашын сел кылат.
Убайым тарткан Багдагүл,
Ушуну кантип эр кылат!
Бир күнү суюк — ашы суу
Көрбөймүн деп кордукту,

«Ашты суюк кылдың»— деп,
Чонтой салат ызы-чуу.
Оной эмес Багдагүл,
Ойлогон иши нак ушу.
Бир күнү коюу бышырган,
Кутулсам деп ушундан.
Бейлин салбай оокатка,
Берекесин учурган.
Кемчонтой анда кеп айтат,
— Бузулду катын жоругун,
Билбедин иштин орунун.
Бир күнү ашын таптаттуу,
Ичкиң келет коюусун.
Бир күнү ашта тузу жок,
Адамдын ичер кушу¹ жок.
Бейлинди кудай алдыбы,
Берекелүү куту² жок.

Багдагүл анда кеп айтат,
Баянын уккун деп айтат:
— Ашыктырдың өзүмдү,
Укпадың айткан сөзүмдү.
Энтелеп өзүң барганда,
Эсимди кудай алыптыр,
Колумдун чени ошондо,
Энемде унут калыптыр.

Айтса, айтпаса барып кел,
Энеме кабар салып кел.
Эрте барып тезирээк,
Колумдун ченин алып кел.

Кемчонтой анда турабы,
Барбоого моюн бурабы.
Багдагүл айтып койгон сон,
Буйругун эки кылабы.

Эшегин минип эпендеп,
Жолго чыкты тепендеп.
Ашыкпастан энеңе,

¹ Кушу — көңүлү тартпоо.

² Кут — касиет деген мааниде.

Аш бышымда жетем деп.
Жөнөп калды турбастан,
Артына кылчаң кылбастан.
Бара салып Кемчонтой,
Сөзүн айтты бир баштан:
— Кызың барып ушундан,
Акылынан адашты.
Адашканын мындан бил,
Айбан малга жанашты.
Аш кылса бир күн тузу жок,
Бир күнү ачуу шор кылат,
Бир күнү ашы супсуюк,
Минтип жүрсө кор кылат.
Бир күнү кылат буламык,
Кызыңды кемпир сыпадык.
Аш кылчуу чени сизде деп,
Алпарып берип тыналык.

Биле салды куу кемпир,
Кызынын шумдук кылганын.
Эсердик кылып Кемчонтой,
Келип сурап турганын.
Кемчонтойго кеп айтат,
Келтирип сөздү эми айтат:
— Аял кылбай кайтып бар,
Мен айтканды айтып бар.
Сууну аз куйса казанга,
Тузду дагы аз салсын.
Тумшугу жок балам ай,
Талканды да аз чалсын.
Казанга сууну көп куйса,
Тузду дагы көп салсын.
Ушу сөздү айтып бар
Талканды да көп чалсын.
Башкасын Чонтой унутуп,
Аз суу, аз туз — деп келет.
Кемчонтойдун кебинен,
Артынан кызык кеп келет.
«Аз туз» деп калды баратып,
Сууну, тузду унутуп,
«Аз түш» деп алды адашып.
Аз түш деп келе жатканын,
Адамдар калат карашып.

Зөөкүрдү шайтан кысканда,
Келе жатып жолукту,
Чеч байлап кырман сузганга.
Кырманга келип калжырап,
Айтып турду «аз түш» деп.
Кырманчы урду зөөкүрдү,
«Арзан эмес бул иш» деп,
Чебердеп таяк жебеди,
«Береке чечке» дебеди.

Келтекти мындан жеп алып,
«Береке чекке» деп алып,
Кемчонтой салды жолуна.
Келбеди иши оңуна.
Чонтойду кудай атканда,
Жана түштү капканга,
Келе жатып кез болду,
Өлүк көөмп жатканга.

Жанына келип булардын,
Таңыркап келип көп турат,
«Унутам» — деп көп айтып,
«Береке чечке» — деп турат.

Тургандар буга кырсыгып,
Кемчонтойдон чыр чыгат:
— Өзүң мында келесиң,
Өлүктү байкап көрөсүң,
Бул өлүктүн үстүнө,
Бизге каргыш бересиң.
Кепке-сөзгө келбейсиң,
«Тукумуң өссүн» — дебейсиң.

Мындан Чонтой жөнөдү,
Толуп жатат өнөрү.
Бир айтканын көп айтып,
«Тукумуң өссүн» — деп айтып,

Келе жатып Кемчонтой,
Той бергенге кез болду,
Көптүгүн көрүп бул элдин,
Эстен танып нес болду.
Башында акыл-эси жок,

Балан деп айтар сөзү жок.
Эстен танып нес болду.
— Кептин жөнү мындай — деп,
Кемчонтой айтар кези жок.

Бала көрбөй зар кылган,
Бала деп ыйлап кайгырган.
Баласыз жүргөн бир чалга,
Той берип жаткан бир жанга,
Келип Чонтой жолукту,
Жолуккан жерде оолукту,
Туюнбастан кеп айтат:
— «Тукумуң үзүл» — деп айтат.
Билбеген соң сөз соңун,
Бир айтпастан көп айтат.

Жалгыз бала көрүнүп,
Тоюн берип жатканда,
Элдин баары жыйылып,
Оюн көрүп жатканда.

— Өзүң зөөкүр зарлуусун,
Бул не деген каргышын?
Оозунду тыйып жүрбөйсүң,
Билбейсиң шоруң арбышын.

Бул жиндини уруш деп,
Не деп карап туруш деп,
Акылы жок зөөкүрдү,
Аябай жаза кылыш деп.

Тепе-тепке алышты,
Тепкилешип салышты.
Чонтойдун шору кайнады,
Эки көзү жайнады.

Эсер Чонтой темселеп,
Эшегин минип энтелеп,
Эл жатканда үйүнө,
Жетип барды темселеп.

Багдагүл, барса, жатыптыр,
Карк уйкуга батыптыр,

Алды каткан жөнүктүн,
Азабы таштай катыптыр.
Келгенде Чонтой кеп айтат,
Улам-улам бек-айтат.
— Эми келдим ой катын,
Эшигиң ачкын деп айтат.

Багдагүл анда кеп сурайт,
Байкайын кебин деп сурайт.
— Катын деген сен кимсиң,
Атыңды айткын билейин,
Тааныганда өзүңдү,
Анан ачып берейин.

Чонтойду кудай курутту,
Өзүнүн атын унутту.
Жана Чонтой кеп айтат,
Жаңыртып үнүн бек айтат.
— Эриң келдим базардан;
Эшикти ачкын — деп айтат.
Эрим болсоң атың ким?
Атыңды айткын билейин?
Кокус эрим болбосоң,
Кайдан туруп жүрөйүн.
Эсер Чонтой эси жок.
Өзүнүн атын унутту.
Чымырканып таба албайт,
Чындап кудай курутту.

Чакырып жатып чарчады,
Кемчонтой атын таппады.
Атын таппай кайгырып,
Үйүнө кирип жатпады.

IV

Қара жамгыр дабырап,
Куюп турду асмандан,
Ачып кеткен ороого,
Кемчонтой кирди шашкандан,
Таң атканча күнү жаап.
Таң сүргөндө ачылды.
Тамтыгы кетип суу болду,
Ороого түшүп жашынды.

Ал-аңгыча дубүрөп,
Ат дубүртү угулду,
Чоочуп кетип Кемчонтой,
Ороого башын бир урду.
Ороодон турду кокоюп,
Моюнун сунуп, сокоюп,
Мааласында кожо экен,
Бастырып өткөн ошо экен.
Анда кожо кеп айтат:
Балакеттүү Кемчонтой,
Балакетти баштадын.
Атым үркүп бул жерде,
Жыгылып кала таштадым.

«Кемчонтой» — деп укканда,
Жоготкон жогум таптым дейт,
Сүйүнүп кетип Кемчонтой,
— Түндөн бери таба албай,
Ороого бекер жаттым дейт.

Бүгүн конок болуп кет,
Таап бердин жогумду,
Көрсөттүң мага сонунду.
Жибербеди чылбырлап,
Кармап алып кожону.

Кайран Чонтой шашпады,
Конгондон кожо качпады.
Атын алып түшүрүп,
Кемчонтой жолду баштады.

Ээрчитип барып кожону,
Өз үйүнө киргизди.
— Баракелде кожого,
Пайдасым мага тийгизди.
Отурбай катын тур деди,
Кожомо тамак кыл деди.
Багдагүл коркуп жиндиден,
Шайтанга болгон мингиден,
Туруп чайын кайнатып,
Тасторконун түзөттү.
Баштагыдан Багдагүл,
Кутулар жөнүн күчөттү.

— Эт, май болсо баары бар,
Издетпей үйдөн табылат.
Кожо өңдөнгөн конокту,
Көрбөсө адам сагынат.
Азиз мейман кожомдой,
Анда-санда кабылат.
Мен тамакты кылайын,
Даар кылып турайын.
Конокко кылган кызматтан,
Кантип моюн бурайын.

Аздык кылат отунуң
Отунга ылдам барып кел,
Суу эмес, кургак отундан,
Ашыкпастан алып кел.

Кемчонтой кетти отунга,
Кызматын айтып катынга.
Кемчонтойдон Багдагүл,
Кутулуунун дартында.

Эт, май үйдөн табылып,
Тамакка турду камынып.

Кемчонтой барып отунга,
Арканга бекем тацыптыр,
Келе жатат элендеп,
Арбын отун алыптыр.
Төш жары келген курч темир,
Багдагүл отко салыптыр.
Отко салган темирге,
Коногу айран калыптыр.
Катындан кожо сурады,
— Кабарын айтчы келиним,
Алда кандай шумдуктуу,
Отко салган темириң?
Багдагүл анда кеп айтат,
Кеп айтканда деп айтат:

— Кемчонтой курусун кеби бар,
Кеңешип бүткөн эби бар.
Кемчонтой теги оңбогон,
Тамагы бекер болбогон.
Алдап келип далайды,

Эстен кеткис кордогон.
Аш-тамакка тойгузуп,
Неченди Чонтой байлаган.
Көчүккө басып темирин,
Далайдын шору кайнаган.

Кожо турду секирип,
Мурун турган шекинип,
Чыга качып эшиктен,
Келгенине өкүнүп.

Келе жатып Кемчонтой,
Кожонун көрдү качканын,
Артын карап кылчандап,
Корккондой болуп шашканын.

Кемчонтой кесир келгиче,
Келип үйдү көргүчө,
Аш-тамагын бекитип,
Карап турган Багдагүл.
Кемчонтойдон ар качан,
Жадап турган Багдагүл.
Кутулсам деп зөөкүрдөн,
Самап турган Багдагүл.
Багдагүл туруп кеп айтат,
Келтирип сөздү эми айтат:
— Аш-тамактан калтырбай,
Алып кетти — деп айтат.
Кожоң менен куруп кал,
Этке, майга тойгон жок,
Эч болбосо арттырып,
Анча-мынча койгон жок.

Жарты нанды жашырып,
Алып калдым мен зорго.
Бардык майды үйдөгү
Алып кетти ал кожо.
Чакырып алып кожону,
Жакшылап туруп кеп салгын,
Майда сенин акың көп,
Матырып нандан жеп калгын.
Багдагүлдөн Кемчонтой,
Нанды алып колуна,
Кожокелеп чакырып,

Коноктун түштү соңуна.
Чонтойдун үнүн укканда,
Кайрылып кожо караса,
Кемчонтой нанын көрсөтөт,
Сонун кызык тамаша.
— Бул нанымды кожоке,
Матырып майга салайын,
Анан кийин өзүң ал,
Нанымды малып калайын.

Тентек Чонтой тим турбай,
Темирин алып келет деп,
Артына басса темирин,
Көчөдө кожо өлөт деп.
Качып калды турбастан,
Артына кылчаң кылбастан,
Үйүнө барды темселеп,
Артка моюн бурбастан.
Катын чык үйдөн бат деди,
Жашырып мени кат деди.
Үйүнө барды темселеп,
Кожо калды жашынып.
Кемчонтой андан адашып,
Тентип кетип жоголду,
Эшегинен айрылып,
Канчалык болду коромжу.
Акыл, эси болбогон,
Башына тиет кесири.
Көргөн менен пайда жок,
Көзүң тамдын тешиги.
Акыл менен иш кылат,
Адамдардын жетиги.
Эмгек болот өмүрдө,
Адамдардын кесиби.

КУШТАРДЫН АҢГЕМЕСИ

I

Сөз айтамын билдирип,
Уккандарды күлдүрүп.
Айткан сөздүн аягын,
Жегичтерге тийдирип.

Өткөн заман өзүндө,
Куйгон сөз кетпейт эсимде.
Бары куштун жоругу,
Мааниси болот сөзүндө.

Куш экиге бөлүнөт,
Ирети менен келинет,
Жол-жобосу айтылып,
Анык көзгө көрүнөт.

Бирин айтат боз куш деп,
Бирин айтат суу куш деп,
Боз кушунан сөз келет,
— Кысылды биздин турмуш — деп.

Булбул сайрап кеп айтат,
Кеп айтканда бек айтат:
— Кеңеш кылып кеп салам,
Кебимди ук журтум — деп айтат.

Жыргап жатат суу кушу,
Көлгө барып ойноду.
Суудан болду коргону,
Буга эч жамандык болобду.

Кырсык бизди торгоду
Жырткычтар бизди койбоду,
Четке чыккан жан болсо,
Бири да аман болбоду.

Жагалмай менен турумтай,
Чакмак алып ойноду.
Кыргый деген кыйратып,
Кыйла чымчык сойлоду.

Өрттөнгөн кыргый өксөтүп,
Өмүрүнчө тойбоду.
Ушул турган боз кушка,
Убал жок деп ойлоду.

Ителги менен ылаачын,
Канча жанды кыйратты.
Катын менен баланы,
Кан какшатып ыйлатты.

Карчыга деген кушу бар,
Қадиксиз мерген ушу бар.
Қалктын баарын кыйратып,
Канынды төккөн ушулар.

Бүркүт деген зору бар,
Биз үчүн жайган тору бар.
Азабы көп боз куштун,
Арылбай турган шору бар.

Таз кара менен жору бар,
Ал дагы бизге душмандар.
Баары боз куш баш коштун,
Ынтымактуу болунар.

Көк жору менен ак жору,
Көрүнөө бизге зордукчу.
Четинен серпип жеп кетет,
Мындан да көрдүк кордукту.

Ак сары менен бөктөргү,
Андыганы балапан,
Аман-эсен төл кирбей,
Қырылды мындан кыйла жан.

Бүркүттөн зору буудайык,
Күн көрбөй мындан куурадык.
Кулак угуп, көз көргөн,
Ушул иш кимге ылайык.

Куш төрөсүн туйгун дейт,
Туйгундан кийин тунжур дейт.
Атак берип өзүнө,
Қатылсаң бизге курдун дейт.

Ителгинин улугун,
Илеси артык шумкар дейт.
Қыргыйдын зорун шумпай дейт,
Турумтай зорун кумпай дейт.

Ылаачын чоңун барчын дейт,
Барчын төксө каарын дейт,
Тумшугу жок боз кушу,

Аман калбайт жаның — дейт,
Акпай койбойт каның дейт.
Четтен келсе кыйратат,
Карчыга деген залим дейт.
Күйкөнүн чоңу таканак,
Аңдып жүрөт бакалап.
Акырын жүрүп жеп кетет,
Ал дагы бизди такалап.

Тоодон жеди уларды,
Тоздуруп койду буларды.
Каргашалуу бүркүттөн,
Кара жан тынчып турабы.

Боздон жеди тоодакты,
Боздотуп кырды оолакты.
Кара боор кекилик,
Кача албай жүрөт бекинип.

.

Өтөбүз ыйлап өкүнүп,
Карчыга жүрөт сактанып,
Үкүгө жүрөт актанып,
Карчыганы балам — деп,
Үкү жүрөт мактанып.

Карчыга коркот үкүнүн,
Балбылдаган көзүнөн,
Үкүнүн сырын уксам дейт,
Айттырып көрүп сөзүнөн.

Карчыга туруп кеп айтат,
Кеп айтканда көп айтат.
— Калтырбай сырың айтып бер,
Кайратың кандай — деп айтат.

Үкү аке сенде көз мындай,
Үү деген кайрат сөз мындай.
Жан казандай баш мындай,
Көзүңдү жабат каш мындай.

Каңшардуу мурдуң порумдуу,
Көрбөдүм мындай сонунду.

Үү деген үнүң баспайсын,
Жумган көзүң ачпайсын,
Кайратың кабат көрүнөт,
Жандан коркуп качпайсын.
Салтанатың башкача,
Эч алдырып шашпайсын.

Сыпатың көрктүү балбандай,
Тырмагың болот канжардай,
Сырынды ата угайын,
Өзүң мындай ал кандай.

Анда үкү сыр айтат,
Анык сырын чын айтат.
Үксүйүп туруп үкү акен,
Карчыгага муну айтат:

— Үкү акенде дарман жок,
Үү деген үнү болбосо.
Үксүйгөн жүнү болбосо.

.

Үкүнүн сырын уккан соң,
Карчыга карап турабы?
Кан соргучтун тукуму,
Жемин жебей турабы.
Тойбогурдун тукуму,
«Тойдум» — деп тоопук кылабы?
Эн жеп көнгөн карчыга,
Жемишин жебей турабы.

Карчыга басып үкүнүн,
Оюп кирди төшүнөн,
Үкү акенден сөз келет;
— Угуп байка сөзүнөн.
Үкү аке анда кеп айтат,
Өткөрүп сөзүн эми айтат.
— Бала эмес экен балакет,
Башымды жутту — деп айтат.

Канатын кайкы тууганда ботом,
Кан менен бутуң жууганда, ботом,
Тумшугуң ийри тууганда ботом,

Түшүлдүм эле карчыга ботом.
Ак сүтүмдү кечпеймин ботом,
Тилегиңе жетпейсин ботом.

Үкүнүн арка жагынан,
Кеңешин кылып жаңыдан
Бөдөнө, чил бөлүндү,
Күзгү салкын болгондо,
Кыйратат келсе кыргый деп,
Ойлоп жүрөт өлүмдү.

Кыргоол жүрөт токойдо,
Кара башын катынып,
Мууну да арбын шору бар.
Карчыгадан жашынып.

Торгой менен булбулду,
Тоздуруп салды кургурду.
Жандын баарын бүлдүрүп,
Жамандык кылса бул кылды,
Каргашалуу карчыга,
Качан жанды тындырды.

Сасык үпү, күкүктү,
Айдап жүрүп үркүттү.
Тамтыгыңды кетирип,
Таалайыңды туздап сүрсүттү.

Чабалекей, карлыгач,
Учуп жүрөт зыпылдап,
Кооп кылып булар да,
Коркуп жүрөт кыпылдап.

Алар да аман калган жок,
Арзан бүлүк салган жок.
Булбул чечен сайрады,
Бул сөзүндө жалган жок.

II

Чымчыктын баары чыркурап,
Кулак тунуп чуркурап,
Илбесиндин баарысы,
Ыйлап жүрөт буркурап.

Көк моюн таан, көгүчкөн,
Кайра тартпайт өлүштөн.
Ала карга, сагызган,
Араң жүрөт намыстан.

Коңкулдап ыйлап чар келди,
Чардын сөзү шар келди.
Кайрат кылып кайран чар,
Боз кушуна жар берди.

Ала дунган, көк тамак,
Айтылып өтсүн бир сабак.
Койчу кара, таталбек,
Козголуп өтсүн далай кеп.

Тоодак менен кара кур,
Болуп өткөн нечен чыр.
Боз кушунун күйгөнүн,
Баштан аяк угуп тур:
Куркулдай менен короолу,
Бурбай жечү коногу.
Кан ичердин ар канча,
Болуп жатат домогу.
Боз таркылдак, таранчы,
Кыргыйектин азыгы.
Эжеке, бээ саа, жарганат,
Эч кимге жок жазыгы.

Жылкычы кучкач жымыйып,
Кубанып турду кымыйып.
Чакылдаган чакчыгай,
Күлүп журду муну угуп.
Боз кушу келип болгон сон,
Булбул чечен сайрады,
Баштан аяк уктуруп,
Баарынын көөнүн жайлады.

— Турбайлык мындай чууга — дейт,
Кылалык кеңеш буга — дейт.
Кара жанды калкалап,
Кетелик көчүп сууга дейт.

Суу кушунун баарысын,
Көп жашаган карысын,
Талапка кудай жеткирсе,
Табайын дейт дарысын.

Суунун кушун конокко,
Жан калтырбай чакырды,
Башчысы кууну келтирди,
Қара кунас баатыры.

Боз куштан суу куш аз келди,
Өрдөк, чүрөк, каз келди.
Жер жарылып чөп чыгып,
Бул мезгилде жаз келди.

Аңыр келди аңкылдап,
Айтып сөзүн даңкылдап.
Анын арка жагынан,
Тартар келди такымдап,
Эчки маарак, кашкалдак,
Ызгыт менен ак чардак,
Қанаты жаман кара каз,
Көлдүн четин булгаган.
Куунун кылган жарлыгын,
Бул дагы эки кылбаган.

Ызгыт келди ырсылдап,
Баарынын арка жагынан,
Боз куш менен суу кушу,
Кеңешип кылды абыдан.
Булбул чечен кеп айтат,
Мунум-зарын эми айтат:
—Кел мында баатыр куу төрө,
Арзымды уккун — деп айтат.
Бүлүнгөнү кеп болду,
Бизге кыйын эп болду.
Азапты таштай катырып,
Қарчыга бизди жеп койду
Ынтымакка келсенер,
Суудан орун берсеңер.
Туугандыктын жөнүнөн,
Ушу сөзгө көнсөңер.

Ийри тумшук, курч тырмак,
Душманыбыз көбөйдү.
Суу болбосо жан калбайт,
Көрсөттү далай өнөрдү.
Суу жалгыз сенин суунбу,
Көпчүлүктүн суусу — дейт.
Кеңешип бизге орун бер,
Суу кушунун куусу — дейт.

Куу туруп анда кеп айтат:
— Кутурбаңар — деп айтат.
Аз деп бизди кордобо,
Өзүндү-өзүн зордобо.
Чырпык өзүн талмын дейт,
Чымчык өзүн жанмын дейт.
Каадаланып өзүнчө,
Короолу өзүн ханмын дейт.
Булак өзүн көлмүн лейт,
Көл турсун аккан селмин дейт.
Даражасын көтөрүп,
Ташбака өзүн элмин дейт.
Үңкүр өзүн үймүн дейт,
Чымын өзүн биймин дейт.
Жаман журтка туш болуп,
Чымын жүрөт чыңылдап,
Чиркей жүрөт кыңылдап.
Мунун баары жансынып,
Өз-өзүнө бармын деп.

Кузгун турат карыңар,
Буга кеңеш салыңар,
Суу менен бирлик орунду,
Ынтымак менен алыңар.
Булбул турат чеченден,
Торгой турат эшенден,
Элге журтка эп айтып,
Куунун сөзү басылды,
Адилдик менен айтты деп,
Калктын чери жазылды.

Кузгунга жалгыз кеп калды,
Карыя кузгун деп калды.
Булбул чечен сайрады,

Калктын жөнүн жайлады.
Айтпаган кеби калбады,
Кебин журту танбады.
Кары кузгун калыс деп,
Калыстыкка алышты.
Кеп-кеңештин баарысын,
Карт кузгунга салышты.

Кузгун калды жымыйып,
«Кудай мага берди» — деп,
Элдин баары ишенип,
Иши мага келди — деп.

Булбул турат шаңкылдап,
Кузгун аба сүйлө — деп,
Бузган, бурган бузуктуң,
Бузганына кирбе деп
Качып жүрүп бекинип,
Кара кунас, көк кытан,
Илегилек, чөкөтаан,
Кызыталак жырткычтан,
Қырылып кетти канча жан.

Белен жеми безбелдек,
Качпаган жеми кашкалдак,
Карап койгон жан барбы,
Биздин башты тең кармап?

Ак сакалың кузгунду,
Айдап жүрүп мыш кылды.
Кандайча бизди жаратып,
Бул мээнетке туш кылды?

Көгүчкөн менен бабырган.
Кутулбады жабырдан.

Үкү деген ыйык бар,
Тил билбеген кыйык бар.
Күндүз көзү көрбөгөн,
Өз билгенин бербеген,
Ырысы жок мына ушу,
Ынтымакка көнбөгөн.

Баласын таштап бул үкү,
Карчыганы багыптыр.

Карчыганы асырап,
Бала кылып алыптыр.
Бузганына кирбе деп,
Кузгун кирди кеп баштап,
Кеп баштаса деп баштап:

— Миңге чыккан карыцмын,
Улууңармын баарыңын.
Бий болуучу мырзаңдын,
Мен билбеймин аныгын.
Анык жерден уктуруп,
Айтып берсем тарыхын.

Турнаны биз бий кылсак,
Жөн жүргөндө чуусу көп,
Кырсык баштан кетпейт го,
Кууну каалап бий кылсак,
Сууга кетет чөмүлүп.
Жалгыз жанга көрүнбөй,
Жатып калат көмүлүп.
Тоодакты шайлап бий кылсак,
Бозго кетет бөлүнүп.
Көпчүлүктүн ичинен,
Бир да келбейт көрүнүп,
Мурду оңколуу сулууча,
Кара жигит ким деген?
Сурадым жөнүн силерден.
Айлыбыз жакын жүрбөгөн,
Ушу кимдин баласы?
Бар сыпатын карачы.
Бир бий болсо бул жигит,
Бий болуучу бала экен.
Сурадым жөнүн силерден.
Мен карыган билбеген,
Тааныбаймын шону — дейт.
Укканым жок сөзүн — дейт,
Андап көрсөм артыкча,
Акыл-эси даана экен,
Андап көрчү балдарым,
Айлачыл болор бала экен.

Элге-журтка эп болсо,
Мен бийлеген кеп болсо,
Бий кылсаңар канетет?
Бийлик берип балага,
Сый кылсаңар канетет?

Кары кузгун кеп айтты,
Как ушундай деп айтты:
Өз баласын көрсөтүп,
Өрнөгү бузук кеп айтты.

.

Тендикке кузгун келбеди,
Баласын сүйлөп өлбөдү.
Баласынан башканы,
Жан ордуна көрбөдү.

Кузгун курусун кеп эмес,
Бул айтканы эп эмес,
Башка кеңеш кылалы,
Жайланып жакшы тыналы.

Кузгун болсо жыйындын,
Чыгып калды четине.
Пейли бузук каткан чал,
Баласын кармап бетине.
Мунун баары жанмын дейт,
Өз үйүндө ханмын дейт.

Зордугуна көнбөйбүз,
Залимге орун бербейбиз.
Көпмүн деп бизди кордосоң,
Кепке-сөзгө келбейбиз.
Абалкы кепти өткөрүп,
Армандуу болуп өлбөйбүз.

Айыкпаган чыр турат,
Айтып өлчөөр сыр турат.
Ортобузда талашкан,
Бийлик менен суу турат.
Үмүт кылып бийликтен,
Тоодак менен куу турат.

III

— Суунун сайып башына,
Бийликти коюп кашына,
Ат жарышты салалы,
Армансыз болуп калалы.
Талашпай сууну, бийликти,
Чыкканыбыз алаалы.
Учкан куштан тандайлы,
Армандуу болуп калбайлы.
Болом деген боз кушу,
Ушул сөздөн танбайлы.
Булбул чечен шаңкылдап,
Сайрап турду элине.
Эми ишенип кебине,
Келтирди ишин жөнүнө.
Суу кушунан тандалып,
Кыл куйрук чыкты камданып.
Боз кушунан кара боор,
Бу да чыкты тандалып.
Чыкканы байге алышка,
Калганы куру калышка.
Карлыгач чыкты калыска,
Айдады атты алыска.
Бузулбасын бул иш деп,
Бул иш болду дурус деп,
Албан түрдүү кеп айтып,
Булбул чечен сайрады,
Булбулдун кылган чегине,

Учулдугу жанда жок,
Карлыгач атты айдады.
Болжогон жерге жеткирип,
Кайтарды атты алыстан,
Учкучунар чыгыңар,
Ушу бүгүн жарыштан.
Кайра тарткан жеринде,
Кара боор капылдап:
Жел көтөрүп канатын,
Жеткирбеди зыпылдап.

Бул кара боор чыгат деп,
Чыккан сууну жыгат деп,

Қара боор чыкты деп,
Калктын баары угат деп,
Қара боордон калат деп,
Байгени боз куш алат деп,
Суу кушунун убалы,
Мойнумда кантип калат деп,
Кыл куйрук шумдук ойлонду,
Қара боорду торгоду,
— Тамак жебей карыштын,
Алыс жерден жарыштын.
Жарышам деп алыстан,
Чаңкап суусап чөлдөдүн,
Учуп жүрүп асманда,
Уйку бетин көрбөдүн.
Сен кумга конуп салкында,
Таранып жүнүң жалтылда,
Азыраак конуп дем алып,
Анап учуп шартылда.
Мен көлгө барып коноюн,
Көлдөп жыргап оңоюн,
Талыкпастан таранып,
Тамакка мыктап тоёюн.
Ага чейин артындан,
Карлыгач келет калыстап,
Карын тойбой жарышып,
Каржалып калдык алыстап.

Кыл куйруктун бул сөзү,
Қара боорго эп болду,
Алдатып салды куйрукка,
Аңгемелүү кеп болду.

Куйрук конду көлүнө,
Чүмүлө турган жерине,
Ойлонбой куйрук шумуна,
Қара боор конду кумуна.
Ашып-шашып кара боор,
Кумда оонап таранды,
Кандай иш кылып жатат деп,
Куйрукту суудан карады.
Караса сууда куйрук жок,
Мындан кыйын шумдук жок.
Көрүнбөстөн бөгүнтүп,

Суу түбүнө чүмүштүр,
Какенди алдап салыптыр,
Эчак кетип калыптыр.
— Алдатып салдым итке — дейт,
Капалык түштү ичке — дейт.
Какайып учуп зыпылдап,
Кара боор барат кыпылдап,
Армандуу болуп калыптыр,
Артынан жетип барыптыр.
Байгеге жакын барганда,
Караса жакын калганда,
Кужурлуу¹ жаны кашайып
Кубалап жандап калыптыр.
Кара боор калып калды деп,
Калыстар айтып салыптыр.
Бийлик менен сууну бүт,
Суу куштары алыптыр.
Кара боордун калганын,
Тоодак айтат арманын:
— Куу төрө бизден сууну алды,
Арылбай турган чуу салды.
Кошуп алдың бийликти,
Кылбадың оокат тирликти.

Кыйналбай мындай барышка,
Кыйын элем жарышка,
Акмактык кылып кара боор,
Алдатып ийдин куйрукка.
Кара боор оңбоссун,
Кайгырттын биздин жүрөктү,
Карчыга куштан кутулбай,
Канчалык кылдың дүмөктү.

Ат жарыштык арман жок,
Ал сөздө арман калган жок.
Кубанып турган кезиң бул,
Куу төрө бийлик кут болсун,
Боз куш менен суу кушу,
Ынтымак кылып журт болсун!
Ким ойлобойт айланы,
Журтка келчүү пайданы.

¹ Кужурлуу — кайраттуу деген мааниде.

Буюрган ишке айла жок,
Куу төрө алдың байгени.

Таңдайы таңшып жарылган,
Чечендин баары менде эле.
Таң аткыча сайраган,
Нечендин баары менде эле.
Үнүн баспай уу деген,
Эшендин баары менде эле.
Аярлык менен алдаган,
Түлүктүн баары менде эле.
Кыргый кууса жеткирбес,
Күлүктүн баары менде эле.
Ыгы менен сүйлөгөн,
Жүйрүктүн баары менде эле.
Сары атан салкын шамал жок,
Буйрук ишке амал жок.
Өткөн иш өтүп кетүүчү,
Өткөн иш келер заман жок.
Өзүм барбай жарышка,
Мага бул иш чала дейт.
Дагдырга барбы чара дейт.
Бийлеттим кууга башымды,
Алдырдым өлөң сазымды.
Карчыга менен ылаачын,
Сурамак болду жашымды.
Калтырып кеттиң бийликтен,
Турна деген тазымды.
Бир иш өтүп кеткен соң,
Куу максатка жеткен соң,
Көөнүң келсе бий кылгын,
Каркылдап жүргөн казынды.
Арманын, мунун калтырбай,
Айтып тоодак басылды.
Кара жаны калбады,
Кара боорду каргады:
Кара боор онбогун,
Катсын таштай боорун.
Жарышка салган башыңда,
Арбын го менин да шорум:
— Айыкпасын ооруң — дейт,
Карарып калсын бооруң — дейт.

Кыска болсун күнүң — дейт,
Кызыл кум болсун жериң дейт

ЖЕР ЖАНА АНЫН БАЛДАРЫ

Бир-бир баштан баяндап,
Билдирип өтөм кабардап.
Эң биринчи жол алып,
Жамгыр сөздү баштады.
Өзүнүн боюн көтөрүп,
Айтар сөздөн шашпады.

Ж а м г ы р:

— Дүйнөнү бүтүн жашарткан,
Менден башка кайсың бар?
Жашартканың бар болсо,
Жашырбастан айтыңар!
Желип өткөн жеримен
Жер тамыры жазылат.
Басып өткөн жеримен,
Байчечекей ачылат.
Жер жүзүнө бир бүтүп,
Менин нурум чачылат.
Асмандан төгүп тунук суу,
Жерге берем тирчилик,
Жер жүзүнөн жай алган,
Элге берем тирчилик.
Жаратылган ар түрлүү,
Жанга берем тирчилик.
Баарына көк чөп жедирип,
Малга берем тирчилик.
Дыйкандар айдап көгөрткөн
Данга берем тирчилик.
Аркар, кулжа, ак кийик,
Аңга берем тирчилик.
Кургак чөлдө суусаган
Куланга берем тирчилик.
Басып турар буту жок,
Жыланга берем тирчилик.
Курт-кумурска жана да,
Көпкө берем тирчилик.
Жер жүзүндө ар түрдүү

Чөпкө берем тирчилик.
Өзүнө куйган өзөн жок,
Көлгө берем тирчилик.
Эл барыктабай куураган,
Чөлгө берем тирчилик.
Ушул чөлдү сактаган —
Элге берем тирчилик.
Кумду майдай балкыткан,
Ташка берем тирчилик.
Ар бир жандын өзүнө,
Башка берем тирчилик.
Жаабай койсом бир жылга
Жандын баары кысылат.
Эки жылга жетпестен,
Элдин баары бузулат.
Саздар кургап таш болот,
Жандын төлү аз болот.
Кабыгы менен бүт куурайт,
Карагай, кайың, терек, тал,
Өнбөй калса, жерде чөп,
Өлүп бүтөт барча мал.
Эгин, чөп жерге өнбөсө,
Кысылып бүтөт канча жан.
Суу мактанат — «агам» — деп,
«Жандын баарын багам» — деп.
«Бардык жанды бүтүндөй,
Багууга келет чамам» — деп. —
Андай эмес, суу эне,
Колундан келбейт жеп-жеке.
Сага менден жардам бар,
Менден жардам болбосо,
Ага албайсын мындай шар.
Кудугун кургап ным калбайт,
Булагын кургап суу калбайт.
Кара суу акпай жер соруп,
Балчык болуп жуурулат.
Жан-жаныбар кысылып,
Заманасы куурулат.
Жер жүзүндө суулардын
Себеби менден булардын.
Менден жардам болбосо,
Өзөнүн кургап сай болот.
Мактанбагын суу аке,

Баарындын жолун байланат,
Калкайып калың кар жатат.
Кара тоонун башында.
Боройлоп согуп буркурап,
Булут туман кашында
Бул дагы менин жолдошум.
Ар качан менин кашымда —
Жамгыр айтып токтолду,
Суунун сөзү козголду.
Дарыя-көлдөр чайпалып,
Жамгырга карап октолду.

Суу:

— Жамгыр өзүн сел ойлойт,
Кудук өзүн көл ойлойт.
«Толтурам» — деп, — деңизди,
Кесирдүү сөзүн түк койбойт.
Дүйнөгө бүт чырмалып,
Деңиз жатат сел болуп,
Жер жүзүндө нечен суу
Кошулуп жатат көл болуп.
Атагың — жамгыр, өзүң — суу,
Аңгемен сенин мына — бу.
Мактанбагың өзүңчө,
Деңизден чыккан сен бир буу.
Анык жери күркүрөп,
Асманда булут дуулаган,
Дарыя, деңиз көлдөрдөн
Сурап булут, суу алган.
Асманды курчап бүркөлүп,
Суу алган булут куралган.
Мактанбагың жамгырым,
Деңиздин сен да суусусуң.
Алып келген булуттун,
Суусу турсун буусусуң.
Жайыраак жааса жымылдап,
Адам сүйүп кымылдап.
Катуу жааса бургактап,
Борошолоп шыбыргак,
Күн күркүрөп тарсылдап,
От чагылып жаркылдап.
Арыктар толуп жымылдап,

Ан сайын төгүп шыбыргак.
Мөндүрдүн баары сел болуп,
Талаанын баары көл болуп,
Адырдын баары жер болуп,
Агын суулар шар болуп,
Күндүн көзү тутулуп,
Мөңгүнүн башы бузулуп,
Булут минтип алышкан,
Мунун баары күч менен,
Тарсылдап асман атышкан,
Жаандын баары күч менен,
Мунарык туман кубарган,
Жердин жүзү тунарган.
Мунун баары мурунтан,
Булуттун күчү куралган.
Булут көчүп бузулуп,
Бирине-бири урунуп.
Ачык туруп асман, жер,
Айланып булут курулуп,
Күн күркүрөп тарсылдап,
Чагылган учуп жаркылдап,
Булут көчүп бүлүнүп,
Кызыл мунар көрүнүп.
Сыдырым сыргак жел болгон,
Жердин баары сел болгон,
Себеби булут тумандан,
Жел соккон кызыл мунардан.
Суудан бул сөз чыкканда,
Бул сөздү жамгыр укканда,
Сөз айтпастан токтолду,
Экинчи сөзү жок болду.
Эми шамалдын келди кезеги,
Үчүнчү болуп эсеби.
Шамал сууга кеп айтат:

Ш а м а л:

— Шаркырабай, үнүндү,
Баса тургун деп айтат.
Мен кызмат кылдым өзүнө,
Кулагың салчы сөзүмө,
Сага кылган жардамым,
Көрүнбөдү көзүнө.

Албай кетип барасыз,
Ансайын күчөп эсине.
Эсирбегин мактанып,
Эми тийдин безиме.
Көккө чыкса бууланган,
Жерге түшсө дууланган,
Булут менин колумда.
Түшкөн жери бууланган,
Сыбызгы, сыргак соккон жел,
Мунар менин колумда.
Күндүн жүзүн бүркөгөн,
Туман менин колумда.
Асманда жүргөн жаркырап,
Айдын нуру колумда,
Көктө жүргөн жаркырап,
Күндүн нуру колумда.
Кезегимди кетирбейм,
Тополоң салып заркырап,
«Шамал келип калды» — деп,
Качат баары чуркурап.
Булут, туман мунарык,
Болду түшүп колума.
Ар кимисин ар сайдан,
Айдап салам жолуна.
Эч бир нерсе чыдабайт,
Кайратымдын зоруна.
Сары атан жайды кыш кылам,
Калсын деп атак сонума.
Мен каарымды төккөндө,
Булактын баарын муз кылам.
Эсинден чыккыс иш кылам.
Суукту салып ушундай,
Суу аке, сени мыш кылам.
Мактанасың сүйлөйсүң,
Баркымды неге билбейсиң?
Чеберсинип мактанып,
Жөнүң менен жүрбөйсүң.
Сары атан жайды кыш кылган,
Шамалдын сөзүн ким дейсиң?
Береке шамал, булутта,
Же муну көзгө илбейсиң.
Сенин шаркыраган добушун
Шамалдын салган айласы.

Суу аке, түк да билбейсин,
Шамалдын ушу пайдасы.
Кыш чилдеде күтүнөм,
Кызматымды бүтүрөм.
Бөксөгө чыгам бөлүнүп,
Эл көзүнө көрүнүп.
Сага жардам кылгандан
Жатпайм түк да эринип.
Ала-Тоо башын кураймын,
Аянып карап турбаймын.
Сага жардам кылгандан
Тартынып башым турбаймын.
Тоонун башын тунарып,
Оной жардам кылбаймын.
Калдайган мөңгү муз кылып,
Кардын баарын жыйнаймын,
Карды жыйнап тоо кылып,
Кайратымды сындаймын.
Токсон чилде чыкканча,
Тоо башынан жылбаймын.
Кайратың сенин ушубу?
Суу аке, кылба кусурду!
Мелтиреген көк жалтаң,
Бетинден көрдүм нуруңду,
Кантээр айла таба албай,
Кара жаның кысылды.
Көйрөндүк кылып мактанба
Көргөн күнүң ушубу?
Токсон чилде кеткенче,
Чың этип үнүң угулбайт.
Суук чилдеде сенделип,
Сендей пенде чыга албайт.
Токсон чилде кыш өтүп,
Жадырап жайнап жаз жетип,
Мелтиреген бетинди,
Басып жаткан муз кетип.
Жөө туман тарап бөлүнүп
Жердин жүзү көрүнүп,
Торгой сайрап тил ачып,
Күкүк сайрап үн ачып,
Булактын көзү сызылып,
Бөксөдөн мөңгү бузулуп,
Калп айтпагын озунуп,

Кардын баары кошулуп,
Киресин анан тилиңе,
Тийбей жүр менин жиниме!
Адамдар сүрдөп бара албай,
Күрүлдеген үнүнө.
Күчүн болсо суу ана,
Күзүндө неге кирбейсин?
Мактанасың сүйлөйсүң,
Баркынды өзүң билбейсин.
Токсондун күчүн токтотуп,
Кышында неге кирбейсин?
Түк жумуш келбейт колуңдан,
Мактанып неге сүйлөйсүң?
Торгой сайрап тил ачты,
Булбул сайрап үн ачты.
Жазда баары жашарып,
Байчечекей гүл ачты.
Сары атан жайлоо өткөнчө,
Салкын күз сызып жеткенче,
Ала-Тоонун башынан
Калкайган карлар кеткенче,
Асмандан түшүп буу келет,
Алда канча суу келет.
Калкылдап агып кар келет,
Кардын суусу шар келет,
Бөксөдөн мөңгү бузулат,
Бул да келип кошулат.
Күрүлдөп үнүң басылбайт,
Күкүк болуп күүлөнүп,
Айбаттана түшөсүң,
Ала-Тоодон кар эрип,
Бул шамалдын кылган жардамы,
Алда канча сүр берип.
Шамалдын баркын билбейсин,
Мактанасың сүйлөйсүң.
Баркынды өзүң ойлонуп,
Аян кылып жүрбөйсүң.
Менин башкача кылган өнөрүм,
Байкаймын иштин келээрин.
Таң атарда сыбызгы,
Күн батарда муздак жел,
Баарысы менин колумда —
Чалкайган тиги салкын тер.

Жан-жаныбар жалпынын,
Черин жазат сыбызгы.
Эрте турган адамдын
Көөнүн ачат сыбызгы.
Кечки соккон сыргак жел,
Бул да жазат черинди.
Аба адамга пайдалуу,
Сактайт жакшы демиңди.
Эрте-кеч жүрсөң салкындап,
Көтөрөт сенин көөнүңдү.
Өзүм болсо токтобой,
Көп кечикпей жетемин,
Сасык-бузук жыт болсо,
Айдаган бойдон кетемин.
Көп кечикпей барганым,
Көпкө кылган жардамым.
Жаман жытты жолотпой,
Алыс айдап салганым.

Суу:

— Мактанбайм — деп мактандың,
Өзүңдү айтып актандың.
Сен жобурап сөзгө киргенде,
Жолунду тоспой сактандым.
Аккан суу менин атагым,
Эч кимге жок чатагым.
Эч ким менен чырым жок,
Аккан бойдон жатамын.
Муздактан музду эритип,
Сайдан чыгат аккан суу,
Адам айран калгандай,
Жайдан чыгат аккан суу,
Өзүңдө кубат болбосо,
Кайдан чыгат аккан суу?
Күнү-түнү тынбастан,
Агып турат аккан суу.
Жандын баарын суусатпай,
Багып турат аккан суу.
Ичкен жанга дем берип,
Жагып турат аккан суу.
Жан бүткөндүн баарына

Насип болгон аккан суу.
Жардам берип баарына,
Азык болгон аккан суу.
Жүзү, колун жууганда,

Таза кылат аккан суу.
Түгөнбөстөн токтоосуз,
Келип турат аккан суу.
Түк токтобой ырыскы,
Берип турат аккан суу.
Эгин эккен жерлерге,
Келип турат аккан суу.
Буруп алсаң оюңа,
Көнүп турат аккан суу.
Сугарган эгин суналып,
Өндүрүп турат аккан суу.
Суусаганда жагымдуу,
Балдан таттуу аккан суу.
Баркын билген адамга,
Абдан таттуу аккан суу.

О т:

— От болуп чыктым жаралып,
Оттук таштан таралып.
Табым ысык күйдүрөт,
Жандын баарын сүйдүрөт.
Айтып бергин сырынды.
Бизден өйдө жериң жок,
Жашырып калаар кебиң жок.
Текебер көп өзүңдө,
Күрүлдөйсүң чениң жок.
От туруп анда сүйлөдү:
Шамал сууну сүйбөдү,
— Текебер — деп өзүмдү,
Айтып өттүң бир катар,
Тескери айтып сөз менен,
Чарпып өттүң бир катар.
Шамал мага кызматчы,
Өчкөн болсом күйдүрөт,
Жарыгыма кубанып,
Баркымды журтка билдирет.
Караңгыны балкытып,

Шамдай кылам нур менен.
Ишене бер сөзүмө,
Ишим болбойт чыр менен.
Тоңгондорду эритем,
Үшүгөндү жылытам,
Чийки болсо бышырам,
Бышык болсо күйгүзөм:
«От адамга эрмек» — деп,
Барлык элди сүйгүзөм.
Канча жандын баарына
Кадырымды билгизем.
Жандын баарын кубантып,
Кабагын ачык күлгүзөм.
Баары жоктун баарына.
Пайдамды артык тийгизем
Асмандагы жаркырак,
Айдын нуру өзүмдө.
Айтсам чыкпайт эбимден,
Ай дагы менин сөзүмдө.
Көпчүлүктү жыргаткан,
Күндүн нуру өзүмдө.
Күйдүр десем күйдүрөт,
Күн дагы менин сөзүмдө.
Мактанбаймын баары чын,
Адилдик бар өзүмдө.
Ашык сөздү айтпаймын,
Айыбым жок өзүмдө.
Баары журттун шамымын,
Жаркыраган таңымын.
Жердин жүзүн нурланткан,
Жарыгымын баарынын.
Баары журтка белгилүү,
Маалим болгон тарыхым.
Баштан аяк дайындап,
Айтып өттүм аныгын.
Жамгыр, шамал, от да, суу,
Сөздөрүн айтып токтолду.
Булардын сөзүн укканда,
Жер кыймылдап козголду.

Ж е р:

— Балдар сөзүм угуңар,
Кулак салып туруңар.

Ырас жери мактанбай,
Бир ынтымак кылыңар.
Жол талашып урушпай,
Ынтымак болсун тобуңар.
Ынтымактуу болсоңор,
Ошордо болот жолуңар.
Мен болсом балдар карыңар,
Сөзгө кулак салыңар
Калбассыңдар катардан,
Сөзүмдөн нуска алыңар.
Жаратылып жер болуп,
Атаңар болуп аталган,
Сабырымдын барынан,
Калганым жок катардан.
Текебери көбүнөн,
Шайтан болду азазил,
Мактангандын жаманын,
Балдарым муну байкай бил.
Бүтүн дүйнө шамал, суу,
Баарысы менден таралды.

.
Жалганчы залим болбостон,
Адил сүйлө адалды.
Залим болсоң жалганчы,
Көрөсүң акыр залалды.
Өзүңдү өзүң мактабай,
Өлчөп жүргүн чаманды!
Көтөрүлгөн көп акмак,
Көмүккө түшүп камалды.
Көөп кетмек наадандык,
Көтөрүлбөй жүрүңөр,
Атаңар айткан бул сөздү,
Акылдуу балдар билиңер,
Сабырымдын барынан,
Санга кирдим жер болуп,
Үйүп, жыйып толтурдум,
Үстүм толгон эл болуп,
Дайра, чалкар көл болуп,
Мухит деңиз сел болуп,
Аркайган Ала-Тоо болуп,
Асманга жакын зоо болуп,
Жана менин өзүмө

Балдарым жүрөт жоо болуп.
Менин атым кара жер,
Жүк көтөргөн балбан шер.
Жүк көтөргөн атаңдан,
Балдарым пайда ала бер.
Анык жери түз жүрүп,
Өзүңдү жөнгө сала бер.
Түз жүрбөгөн ийриси,
Казган ордо кала бер.
Байкаңар, балдар, сөзүмдү,
Чыкпасын бул сөз эсинден.
Баары жоктун баарысы,
Пайда тапкан өзүмдөн.
Бул жолдун өзү аман—жол,
Жалпы балдар аман бол.
Ушул жолду көрсөткөн,
Атаңардай болсоңор.
Таап салган бул жолду,
Жашасын балдар, атаңар!
Жайдары заман бактыңар,
Балдарым эми жашаңар!

АЛА-ТОО

Ала-Тоонун арасы,
Жалпы жердин сарасы¹
Айтып өтөм бир катар,
Аңгемесин карачы.
Башы Ак-Сай, Чатыр-Көл,
Туурасы Торгарт жапыс бел.
Ушул жерди жердешип,
Өсүп-өнгөн кыргыз эле.
Аягында Арпа бар,
Салтанаты канча бар.
Көрбөгөн жан бир көрсө,
Көөнү ачылып шаттанар.
Аксай менен Арпада,
Ар уруу чөптүн кени бар,
Абышкасы оштонуп,
Жигиттен кыйын деми бар.

¹ С а р а с ы — сонун деген мааниде.

Ала-Тоо деп аталып,
Аягы кетет керилип,
Албан түрлүү чөптөрү,
Адамга сонун көрүнүп.
Ала-Тоодон ар канча,
Сонун тоолор бөлүнүп,
Атагы дайын билинет,
Анык көзгө көрүнүп,
Түп атагы Тянь-Шань,
Турган эли бир канча,
Келгендин баарын батырып,
Көрүнбөйт көзгө бир жанча.
Керме Тоо дейт аталып,
Айтылып жүргөн ыр менен.
Кар жаабаган, себеби,
Касиеттүү сыр менен.
Кең өзөн Чүйдү калтырбай,
Көрсөтүп өтөр кези бар,
Баяндоого кең Чүйдү,
Байымбеттин сөзү бар.
Сонундуктан Чүй жери,
Алтын күрөк аталган.
Сары өзөн Чүйдү жердеген.
Адамы калбайт катардан,
Чүйдүн башы Көк-Ойрок,
Келишкен жайлоо сонуну,
Айткан менен түгөнбөс.
Ар канчалык боруму.
Соңкөл деген көлү бар,
Куртка деген бели бар,
Нары жагында Жумгалды,
Айтып өтөр жөнү бар.
Кара-Кече жеринде,
Таш көмүрдүн кени бар.
Солтон-Сары, Соку-Таш,
Курттуу көл, Балгарт, Кара-Саз,
Нарындын башы Тарагай,
Кемир кырмак, кара-таш.
Сары-Жазы, Ак-Шыйрак,
Үч Каркыра, Кеген бар,
Ботонун Сазы деген бар.
Болжолсуз сонун Текес бар.
Шарапаттуу Ысык-Көл,

Тамашалуу кызык бар.
Кызыл-Кыя бели бар,
Көчмөн кыргыз эли бар.
Сыбызгы жумшак жели бар,
Жайкалган жатык бели бар,
Эзелден туруп жердеген,
Элет кыргыз эли бар.
Кайыптар оттоп төлдөгөн,
Албан түрлүү чөбү бар.
Аркар, кулжа, ак кийик,
Аралаш жаткан төрү бар.
Кадырын билген адамга,
Касиеттүү жери бар.
Ортосунда чалкайган,
Чатыр-Көлдөй көлү бар,
Баарысын айтып өтөйүн,
Касиеттүү Ала-Тоо,
Кай жеринде кеми бар!
Кантеңирден бөлүнүп,
Каркайып сонун көрүнүп,
Төрт түлүк малга адамы,
Жыргап жатат чөмүлүп.
Алай менен Мыргапта¹,
Кымызын ичип кызарып,
Кыргыздар жатат желигип.
Аркар менен кулжасы,
Эчки менен телкиси,
Айдап койгон адам жок,
Эркинче жүрөт семирп,
Элик, бөкөн, кураны²,
Бугу, марал бу дагы,
«Толубай курук тобо» — деп,
Тоосунда боздойт улары.
Талаа, түзү куру эмес,
Шаркырап аккан булагы.
Таалайлуу жерди ээлеген
Жалпы кыргыз турагы.
Чөбү кайрак бетеге,
Жылтыркан, шыбак кошулуп,
Кашка беде, мекери
Катыш чөптөр кошулуп,

¹ Мыргап — жердин аты.

² Куран — эликтин эркеги.

Бетеге, тулаң тармал саз,
Жердеген адам малга мас.
Көзүнө адам илбестен,
Көлүндө дуулайт өрдөк, каз.
Кара кыяк-жөдөөсү¹,
Сарбашыл гүлдөр бедеси,
Бир көрүп өткөн адамга,
Көрүнүп турат элеси.
Адырын түлкү жойлогон,
Адамы жыргап ойногон,
Ар түрдүү катыш чөбүнөн,
Айбан мал жесе тойбогон.
Арык малы даң салып,
Алты күндө семирп,
Аны баккан ээси
Арпадай деп ойлогон.
Бөрүсү жүрөт тоолордо,
Мергенден коркуп шекинип,
Түндөсү малга чабыттап,
Тоо-таштарга бекинип,
Бөрүнүн түлкү жолдошу,
Бирин-бири коргоочу,
Табылып калган жеринде,
Аңчылардын олжосу.
Суур менен кашкулак,
Ийинге кирип жатканы.
Эбин таап алууга,
Аңчылар салат капканды,
Кашкулак менен суурду,
Капканчы кармап көп алат,
Мээнетсиз пайда келтирди,
«Бекер олжо» — деп алат.
Карагай черүү жеринде,
Чөө дегени дагы бар.
Саксайган сары аюу бар,
Аюуда далай каруу бар.
Салбырынга² келгенде,
Сүлөөсүн менен илбирстен
Атып келет мергендер.
Мадыл менен суусар бар,

¹ Көдө — чөптүн аты.

² Салбырын — мергенчилик, аңчылык.

Буларды алат капканга,
Кымбат болот сатканга.
Аңчылар буга кубанат.
Арзан олжо тапканга.
«Бул бир катар оокат» — деп
«Бала-чака бакканга»
Өз эркинче жүрүшкөн,
Өрүш кылып бийликти,
Өрнөгүн айтып өтөйүн,
Ала-Тоодо кийикти.
Кийик деген жаныбар,
Өзүнчө жүргөн жан экен,
Кедейге пайда келтирген,
Кембагалдын малы экен.
Мерген барып бир кийик
Атып тоодон жыкканда,
Адамдар барат чогулуп,
Мылтыктын үнүн укканда.
Карасаңчы кайбарлар¹
Кулакка илбейт айтканды.
Бөлүп алат турбастан,
Он эки мүчө, төрт санды.
Көөдөнүн берет мергенге,
Башынан көнгөн бергенге,
Мурунтан бери нарк ушу,
Баарын берет келгенге.
Көчмөн элдин кененин,
Кылып келген өнөрдү,
Башында көнүк болбосо,
Шыралга² деп береби.
Жана айтайын түлкүнү,
Капканга алган мүлкүнү.
«Байла» — деп келсе бир адам.
Байлап берет түлкүнү.
Кыдырып жүрүп ар кайда
Түлкү алса аңчы капканга,
Кошулган адам олжолош
Талаадан олжо тапканга.
Ала-Тоонун убагы,
Төрт мезгилге бөлүнөт,

¹ К а й б а р л а р — кыйындар деген мааниде.

² Ш ы р а л г а — олжо.

Санжап¹ менен жазылып,
Ирет менен келинет.

I

Жаз мезгили үч айда,
Мал төлдөгөн кезеги.
Бул айлардын ичинде,
Киреше кирди дешеди.
Малдын тууту болду деп,
Эсептүү күнү толду деп,
Кой туудурчу өтөк деп,
Кетирбей күнүн эсептеп.
Бээси тууп төлдөгөн,
Төөсү тууп боздогон,
Төрт түлүк малы оттогон.
Ую тууп мөөрөгөн,
Кой чуркурап маараган,
Ала-Тоонун адамы
Чарба малды каалаган.
Бейлин салып иштесе
Берекеси мына ушу.
Кой чуркурап маараса,
Кулак тунуп ызы, чуу.
Байчечекей, кызгалдак,
Кызыл-тазыл ар кандай,
Жердин бети нурданып,
Башайы, манат жайгандай,
Көк жайкалып, чөп чыгып,
Жер жарылып көп чыгып.
Жыгачтын баары бүрдөгөн,
Байчечекей гүлдөгөн.
Бул мезгилдин өзүндө,
Чыкырып күкүк үндөгөн.
Торгойлор сайрап таңшыган,
Булактар ойноп ташыган.
Булбулдун үнүн укканда
Мундуулар ыйлап жашыган.
Күкүктөр сайрап таңшыган,
Күрпүлдөп дайра ташыган.
Күкүктүн үнүн укканда
Күйүттүү бенде жашыган.

¹ Санжап — тартип.

Куштар салат уяны,
Тууй турган убагы.
Эмгечи жок эмизээр
Ээрчитип учат бу дагы.
Кабылан, жолборс, карышкыр,
Азуусу бар айбандар,
Бу дагы төлдөйт баарда¹
Барча барат ар жандар.

II

Жай мезгили үч айда,
Малчы көчөт алкымдап,
Чарбасын багып келүүгө
Жайлоого чыгат салкындап.
Төл телчиген кезинде,
Эрте туруп үй чечет,
Жан-жабыла жыйылып,
Жайлоого карап эл көчөт.
Жайлоосу жаңы гүлдөгөн,
Жыгачы өсүп бүрдөгөн.
Жайлоонун салтын көргөндө,
Көрбөгөн адам сүрдөгөн.
Төө семирип ком алган,
Ком алганда чоң алган.
Кой семирип жон алган,
Жон алганда мол алган.
Бээ семирип казы алган,
Картаң бээлер жашарган.
Адырдан тулаң кемирип,
Артыкча башка семирип,
Айгырлары азынап,
Кулун, тайы кишинеп,
Субайлары бөлүнүп,
Сымбаты башка көрүнүп,
Аңгилери алышып.
Аңгемени салышып.
Куйругун сыртка көтөрүп.
Кубалашат жарышып.
Уй деген бир улук мал,
Уй деген бир улук мал,

¹ Б а а р — жаз.

Бурта байлап семирип,
Бурулуп басса демигип.
Букасы жолдон баспаган,
Күлгө оонап, жер чапчын,
Өкүргөн үнүн баспаган.
Мүйүзү менен көтөрүп,
Томкоруп жерди таштаган.
Таначарлар сүзүшкөн,
Мурунтугун үзүшкөн.

III

Көңур салкын күз болуп,
Эигин бышып, чөп солуп,
Жайлоодогу адамдар,
Жакага көчөр козголуп.
Сарамжалын шайлашып,
Орок, чалгы кайрашып,
Чөлгө көчүп келишкен.
Чөп чабууга киришкен.
Бекер карап турбастан,
Мээнеттин жөнүн билишкен.
Чөптөн кийин турбастан,
Эгинге кирип бир баштан,
Убагынан калтырбай,
Бүтүрүп алып тынбастан,
Жыйналып эгин, күз өтөт,
Кыштын камын күчөтөт.
Кылычын алып жалантып,
Аркасынан кыш жетет.

IV

Малчынын кийген кийимин,
Қалың болот кышында,
Қылычын сунган кыш менен
Қыйын эрлер бел байлайт.
Қымбатын билип сууктун,
Қыйын жигит мал жайлайт.
Қылычын кыштын мокотуп,
Қыйналбай жигит май чайнайт.
Акылы жок жалкоолор,
Алдырып кышта шор кайнайт.

Алабата, шор күйрөк¹
 Төөнүн жери Ала-Тоо,
 Бетеге, тулаң аралаш,
 Бээнин жери Ала-Тоо.
 Кара кыяк, копосу²,
 Уйдун жери Ала-Тоо.
 Жылтыраган, шыбак кошулуп,
 Койдун жери Ала-Тоо.
 Касиеттүү жери бар,
 Карагай, кайың чери бар.
 Кийиги төрдө ойногон,
 Түлкүсү токой жойлогон,
 Кызыгын көргөн тойбогон,
 Көркү башта Ала-Тоо.
 Булбулу сайрап чөлүндө,
 Күкүгү сайрап көгүндө,
 Балыгы сүзүп көлүндө,
 Суунун кени Ала-Тоо.
 Өрдөк, чүрөк, каз, куулар,
 Көлдүн бетин бербеген.
 Бир көргөн киши дегдеген,
 Түрдүү куштар жердеген,
 Кара кунач, каркыра
 Көк кытан менен турна,
 Көлдө өкүнгөн көл бука,
 Тоодагы боздо топтолгон,
 Чөптүн гүлүн оттогон.
 Кумурскадай кайнаган,
 Кекилик, чили кыйгыттап.
 Чымчыктары сайраган.
 Куштун кени Ала-Тоо.
 Коёну токой черинде,
 Кыргоолу аянт жеринде,
 Жалганы жок кебимде,
 Жарашыктуу Ала-Тоо.
 Ак кажыр менен жорусу,
 Дүйүм куштун зору ушу.
 Кайкы канат кыраандан
 Чоң болсо да кору ушу.
 Ылаачын, шумкар, турумтай,
 Кыргый, күйкө, жагалмай,

¹ Шор күйрөк — чөптүн түрү.

² Копосу — чөптүн түрү.

Учканы соккон шамалдай —
Шумкардын жери Ала-Тоо.
Жигити дуулап жыргаган
Сармерденин¹ ырдаган.
Келин-кызы тындаган,
Жаштары шайыр Ала-Тоо.
Карыда жаштын деми бар,
Калтырбай айтар эби бар,
Алтын, күмүш кени бар,
Баары толук Ала-Тоо.

КЕДЕЙЛЕРГЕ НАСЫЯТ

Байымбет сайрайт баяндап,
Кедейге айтат кабарлап,
Бешинчи жылдан бер жака
Сактанып жүрдүм аярлап.
Кезегим келди жаңыдан
Келтирип айтам абыдан.
Кейиш тартып зарлаган,
Өзүм кедей табынан.
Манаптан коркуп жашынып,
Аягымдан басынып,
Айталбай жүрөм сөзүмдү,
Арманымды ашырып.
Кедейлер сага кеп айтам,
Кеп айтканда эп айтам,
— Эркиндик кылды кедейге
Эсиңе алгын — деп, айтам.
Жалгыз жүрүп батпадың,
Жабыркап ыйлап какшадың.
Кесепеттүү манаптан,
Кенедей пайда таппадың.
Бай-манап сорду канынды,
Чыгым деп алды малынды,
Кембагал-кедей барынды,
Тынчытпады жанынды.
Санап жүрдүң бүтсө деп,
Жалданып жүргөн айынды.
Көргүң келбей күйгөндөн

¹ Сармерден — кезектешип ырдоо.

Жалчы жүргөн байынды.
Жалчы жүрдүң жалданып.
Бай-манапка алданып.
Кара жаның тынган жок,
Калганың жок малданып.
Эми старшын сурап жашынды,
Таратпай ичкен ашынды,
«Бир кой, серке алман¹» — деп,
Баалап салды башынды.
Жалчы жүрүп тапканың жалгыз тана
Таап алган, байкуштар, танаң кана?
Ал тананды старшын алманга алды,
Байга жүрдүң жалданып байкуш жана.
Бир күн тынчып үйүңө жатканың жок,
Байга жүрүп эч пайда тапканың жок.
Бай-манаптын кедейлер көзүн карап
Тас кейпинден тамтайып артканың жок.
Эми жеттиң максатка камдан, кедей,
Эркиндикти эске алып шаңдан, кедей.
Кызыл тууну өкмөт колго берди,
Өзгөрүштүн ишине тандан, кедей!
Өзүм кедей башынан
Өрттөнүп күйдүм жашымдан,
Кесепеттүү манаптан
Келтек кетпей башымдан.
Кедейлер сенин табыңда,
Кейип жүрдүм жаныңда.
Байлатып таяк көп жедим,
Балакет манап залымга.
Чет жакасын манаптын
Кордоп жүрдүм билинбей.
Манаптар байкай салганда
Байымбетин кидирбей
Кара жаным калкалап,
Качып чыктым билинбей.
Качып жүрүп аралап,
Өз чаркымды чамалап,
Ырдап жүрөм ичинде,
Бай-манапты каралап.
Кедейлер сага сөз айтам,
Кечиктирбей тез айтам,

¹ А л м а н — салык деген мааниде.

Билими жок шор кедей
Бир айтпастан беш айтам.
Ойгон кедей көзүндү ач
Көзүндөн аккан мончок жаш.
Пайда кылбайт кедейге,
Бай-манаптын боору таш!
Алдатпа кедей манапка,
Болдуң кедей санатта.
Өзгөрүш таңы Октябрь
Жеткирди кедей талапка.
Октябрдын майрамы
Көңүлүндү жайлады.
Аял, эркек баарынды
Алга чык деп сайрады.
Таң кашкайып нур чачып,
Жарык берди октябрь,
Табылбай турган нускадан,
Тарых берди октябрь.
Өз колуңа карматып
Анык берди октябрь,
Аял-эркек баарынды
Бирдей кылды октябрь.
Өз эркиңче дуулатып,
Нурдай ¹ кылды октябрь.
Байчечекей ачылган
Гүлдөй кылды октябрь.
Уюштуруп жигитти,
Илим берди октябрь.
Аял-эркек баарыңа
Билим берди октябрь.
Октябрдын майрамын,
Тосуп алгын кембагал,
Өзгөрүшкө өзүңдү,
Кошуп алгын кембагал.
Бай-манапка алданба
Баштагыдай жалданба,
Башың боштон кезинде
Эми байга кармалба.
Мен угузуп айттым сөз менен,
Замана келди көп менен.
Эркиндиктин доорун

¹ Нурдай — жаркыратты деген сөз.

Көрөсүн, кедей, көз менен.
Эркиндик деп бир китеп,
Жазып койдум даярдап,
Эл ичинде кедейге
Уктуруп жүрөм кабардап,
Түшүнгөн кедей кубанат
Айтканыма ынанат.

1922

Тоголок Молдо.

БЕСЕДА ПТИЦ

Стихи, басни, поэмы

(на киргизском языке)

Издательство «Мектеп»

Редактор *Б. Сабилов*
Худ. редактор *К. Сейталиев*
Тех. редактор *С. Нурмиева*
Корректор *К. Кадыркулова*

ИБ—737

Терүүгө 2/IX-1977-ж. берилди. Басууга 27/XII-1977-ж. кол коюлду.
№ 1 типография кагазы. Кагаздын форматы 84×108¹/₃₂. 2,875 ф.
басма табак, 4,83 шарттуу басма табак, 5,1 учеттук басма табак.
Заказ № 413. Тиражи 25.000. Баасы 25 т.

720002, Фрунзе, ш., Совет көчөсү, 170, «Мектеп» басмасы.

720461, ГСП, Фрунзе, 5, Жигули көчөсү, 102.
Кыргыз ССР Министрлер Советинин басма, полиграфия жана китеп соода
иштери боюнча мамлекеттик комитетинин Кыргыз ССРинин 50 жылдыгы
атындагы Кыргызполиграфкомбинаты.